

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Ievos Gaigalaitės
Magistrantūros Europos sąjungos verslo teisės
Studijų šakos studento

Magistro darbas

Vartotojo sąvokos problematika finansinių paslaugų aspektu

Vadovė: doc. dr. Danguolė Bublienė

Recenzentas: lekt. dr. Saulius Aviža

Vilnius

2017

TURINYS

ĮVADAS	3
1. FINANSINĖS PASLAUGOS.....	8
2. VARTOTOJO IR NEPROFESIONALAUS INVESTUOTOJO SAMPRATA	13
2.1. Vartotojo samprata.....	13
2.2. Vartotojo subjektyvusis požymis	15
2.3. Neprofesionalaus investuotojo samprata	17
2.4. Neprofesionalaus investuotojo subjektyvusis požymis	19
2.5. Silpnesnės sandorio šalies apsaugos principas	24
3. VARTOTOJO IR NEPROFESIONALAUS INVESTUOTOJO TIKSLAI	27
3.1. Vartojimo sutarties tikslas.....	27
3.2. Neprofesionalaus investuotojo sutarties tikslas	31
4. NEPROFESIONALAUS INVESTUOTOJO IR VARTOTOJO SĄVOKOS	36
5. TIKSLAI ATSKIROSE INVESTICINIŲ PASLAUGŲ SUTARTYSE	39
5.1. Pensijų kaupimo fondai.....	39
5.2. Indėlių paslaugos	41
5.3. Skolos vertybiniai popieriai	42
5.4 Nuosavybės vertybiniai popieriai	44
IŠVADOS	46
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	48
SANTRAUKA	55
SUMMARY	56

IVADAS

Vartojimas vienas iš svarbiausių veiksnių, skatinantis ekonomikos augimą ir darantis teigiamą poveikį ekonomikos augimui ir užimtumui Europoje. Europos vartotojų politika yra labai svarbi gerai veikiančios vidaus rinkos dalis, kurios tikslas užtikrinti vartotojų teises prekyautojų atžvilgiu ir teikti papildomą apsaugą. Suteikti vartotojams daugiau galių, veiksmingai užtikrinti jų saugumą, pasitikėjimą bei ekonominius interesus tapo svarbiausiais vartotojų apsaugos srities Europos politikos tikslais.

Vartotojais tampa vis aktyvesni finansinių paslaugų dalyviai. Be tradicinių finansinių paslaugų vartotojams, tokių kaip: kreditas, mokėjimų pavedimai, vis didėja žmonių susidomėjimas investavimu bei investicinėmis paslaugomis. Tai labai sveikintina, tad Europos Sąjunga (toliau – ES) skatina fizinius asmenis ir toliau investuoti, kadangi Europos gyventojai sensta, o gyvenimo trukmė ilgėja, vien senatvės pensijos pradeda neužtekti. Investavimas — geras būdas gauti papildomų pajamų ateityje. Tai aktualu ne tik asmenis, bet ir bendram ekonomikos augimui, kadangi įmonės gali skolintis pinigus tiesiogiai iš asmenų, turinčių laisvų lėšų. Investavimas skatina ir naujų darbo vietų kūrimą. Vis daugiau žmonių pradeda investuoti, tik svarbu nustatyti, koks jų statusas ir kokiomis įstatymuose suteiktomis teisių garantijomis gali naudotis tokie asmenys. Finansinės priemonių rinkos reguliavimas yra svarbi ES teisėkūros dalis. Siekiant pritraukti investicijų, reikia sukurti skaidrią ir patikimą rinką asmenims, jiems nesibaiminant prarasti savo pinigų, todėl šioje srityje kuriami teisės aktai, kuriais siekiama apsaugoti finansų rinkos dalyvius ir reguliuoti rinką. Su naujais teisės aktais finansų rinkoje, dėl finansinių paslaugų specifikos, atsirado ir naujos sąvokos. Todėl šiame darbe bus skiriamas dėmesys ir analizuojami finansinių paslaugų vartotojai. Šio darbo problematika kyla dėl to, kad vartojimo sutarčių tikslas priešingas investavimo sutartims. Šiame darbe bus siekiama išsiaiškinti ar vartotojo tikslais gali būti laikomos investicijos į finansines priemones.

Baigiamojo darbo aktualumas. Ši tema ypač aktuali Lietuvoje, po kelių stambių lietuviško kapitalo bankų bankroto bylų iškėlimo. Kai kurie asmenys atgavo laikytas lėšas, kitiems pinigai gražinti nebuvo. Visuomenėje atsirado nepasitikėjimas finansinių paslaugų sistema, o fiziniai asmenys, turintys mažą finansinį raštingumą, ne tik Lietuvoje, bet ir visoje ES, nebesuprato, ar jie yra vartotojai finansinių paslaugų aspektu ir kokie asmenys gali būti laikomi vartotojais finansinėse paslaugose. Kadangi vartotoju yra laikomas kiekvienas iš mūsų, o finansinės paslaugos šiuolaikinėje visuomenėje naudojamos itin plačiai, tiek nuo įprastinių atsiskaitymų mokėjimo kortele, tiek vartojimo kredito paslaugų,

kai neturima nuosavų lėšų daiktui įsigyti. Vis daugiau fizinių asmenų pradėjo domėtis investavimu ir investicinėmis priemonėmis. Todėl yra aktualu nustatyti, ar vartotojai finansinių priemonių rinkoje ir toliau laikomi vartotojais, išsaugančiais savo privilegijas. ES lygmeniu vartotojo interesai yra užtikrinami ne tik vartojant įprastus kasdienes produktus ar paslaugas, bet taip pat finansinių paslaugų atžvilgiu. Po 2008 metais prasidėjusios pasaulinės finansų krizės ES itin aktyviai pradėjo leisti naujas teisėkūros priemones, siekdama dar labiau apsaugoti vartotoją finansinių paslaugų aspektu, kadangi šiuolaikinis vartotojas aktyviai naudojasi finansinėmis paslaugomis kasdieniniame gyvenime. Finansinių paslaugų gausa ir lengvas prieinamumas lėmė išaugusį susidomėjimą finansų rinkomis ir investicinėmis priemonėmis. Atliekant tyrimą padaryta išvada, kad per kontrolinį pirkimą visose ES rinkose maždaug 60 % atvejų parduotus produktus galima laikyti netinkamais, atsižvelgiant į kliento tikslus ir norimą prisiimti riziką. Norint pajusti bendrą mastą, net jei tik 10 % atvejų neprofesionalų rinkoje parduotų produktų būtų galima laikyti netinkamais, tai, turint omenyje šios rinkos dydį, vis tiek galėtų sudaryti beveik 1 trln. EUR vertės nupirktų galimai netinkamų produktų.¹ Atsižvelgdama į rinkoje cirkuliuojančias sumas ir kiek netinkamų produktų yra siūloma, ES stengiasi sukurti tvirtą ir saugų finansų sektorių bei išvengti finansų krizės pasikartojimo prižiūradama finansų institucijas, reglamentuodama finansinių produktų išleidimo tvarką. Dėl mažo finansinio raštingumo klientai kartais nesupranta, kokias paslaugas įsigyja, todėl aktualu nustatyti sąvokų vartotojas ir neprofesionalus investuotojas tarpusavio ryšį, šių sąvokų tapatumą. Ar neprofesionalūs investuotojai gali būti suprantami kaip finansinių paslaugų vartotojai, turint omenyje, kad investavimo sutarčių tikslas priešingas vartojimo tikslams.

Baigiamojo darbo tikslas. Išanalizuoti finansinių paslaugų dalyvių t.y. vartotojo ir investuotojo sąvokas, nustatyti ar tai skirtingai, ar vienodai suprantami subjektai ir kokios teisinės problemos gali kilti teorijoje ar praktikoje tarp šių dviejų sampratų. Nustatyti ar vartojimo tikslu gali būti laikomos investicijos į finansų rinkas.

Baigiamojo darbo uždaviniai. Norint pasiekti baigiamojo darbo tyrimo tikslą šio darbo uždaviniai yra tokie:

1. Nustatyti, kokiose finansinėse paslaugose atsiranda vartotojo sąvokos problematika.

¹ 2012 m. liepos 3 d. Europos Komisija „Poveikio vertinimo santrauka. Pridedamas prie dokumento. Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl investicinių produktų pagrindinės informacijos dokumentų“ Briuselis SWD(2012) 188 final p. 5

2. Išanalizuoti vartotojo ir neprofesionalaus investuotojo ir profesionalaus investuotojo sąvokas.

3. Nustatyti ar šios sąvokos sutampa ar aiškinamos savarankiškai.

4. Ar gali asmenys būti laikomi vartotojais, kuomet jie investuoja lėšas į finansines priemones.

Baigiamojo darbo objektas. Šio magistro darbo objektas yra vartotojo ir neprofesionalaus investuotojo tarpusavio sąvokos. Vartojimo ir investavimo tikslai.

Baigiamojo darbo tyrimo metodai. Siekiant atskleisti tiriamą temą, pasiekti darbo tikslą, darbe intensyviausiai bus naudojami teisės aiškinimo metodai. Lingvistinis metodas, pasak mokslininkų, yra vienas iš plačiausiai taikomų teisės metodų² bei laikomas vienu iš svarbiausių metodų aiškinant teisės subjektų sąvokas.³ Šis metodas bus itin svarbus išaiškinti teisės normose vartojamas sąvokas ir jų apibrėžimų prasmę bei aiškinant atskirus žodžius bei jų junginius,⁴ siekiant atsakyti į darbo klausimą apie vartotojo sąvoką finansinių paslaugų aspektu. Lingvistinis teisės metodas laikomas vienu iš svarbiausių teisės aiškinimo metodų, tačiau norint visapusiškai atskleisti darbo temą, būtina naudotis ir kitais metodais.⁵ Lyginamasis teisės metodas šiame darbe bus naudojamas lyginant vartotojo ir neprofesionalaus investuotojo sampratas teisės mokslo požiūriu. Taip pat lyginamasis metodas bus naudojamas palyginti kitų šalių teisinį reguliavimą. Dokumentų analizės metodo taikymas yra būtinas. Darbe bus naudojami įvairūs šaltiniai, pradedant nuo nacionalinių teisės aktų, teismų praktikos, mokslinių straipsnių, Europos Sąjungos teisės aktų, Europos Teisingumo Teismo (toliau – ETT). Naudojant sintezės ir sisteminį teisės aiškinimo metodą įvertinamas teisinio reguliavimo stabilumas, padėsiąs ištirti ar vartotojų ir neprofesionalių investuotojų teisinis reguliavimas ir statusas sutampa visiškai, ar tik iš dalies, ar nesutampa visai. Šis metodas bus naudojamas atsakant į darbe iškeltus uždavinius ir norint atskleisti darbo temą. Kitas svarbus logikos metodas, šis teisės aiškinimo metodas.⁶ Šio metodo taikymas bus naudojamas siekiant nustatyti ar vartotojai gali būti tapatinami su neprofesionaliais investuotojais, ar investavimas, pagal savo tikslą gali būti prilyginamas vartojimo tikslams, bet užtikrins aiškias bei darbo tyrimu paremtas išvadas, t. y. šio metodo pagalba bus užtikrintas išvadų aiškumas, nuoseklumas, paremtas darbo

² MIKELĖNIENĖ, D.; ir MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 170

³ BEINORAVIČIUS, D., et al. *Teisės teorijos įvadas: vadovėlis*. Vilnius: MES, 2010. p. 331.

⁴ MIKELĖNIENĖ, D.; ir MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 170

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.* p. 233.

tyrimu, lakoniškumas, apibendrinantis visas darbo įžvalgas ir išskiriantis svarbiausius darbo tyrimo rezultatus.

Baigiamojo darbo originalumas. Vartojimo sutartiniai santykiai nėra nauja tema, ir dėl savo aktualumo ne kartą yra nagrinėta daugelio autorių, juk visi iš mūsų esame vartotojai, nes tai nėra konkrečiai apibrėžta asmenų grupė. Vartojimo sutartinius santykius Lietuvoje daugiausiai nagrinėjo advokatė docentė dr. Danguolė Bublienė, parašiusi apie tai monografiją, taip pat docentė dr. Lina Novikovienė. Finansinės paslaugos ypač investavimo finansinės paslaugos nėra taip detalai tyrinėjamos Lietuvos teisės mokslininkų, turbūt dėl tos priežasties, kad Lietuva niekada nebuvo stipri finansinė valstybė. Apie investicines paslaugas rašė Stasys Valentinavičius, tačiau nagrinėjo pasirinkęs ekonominį aspektą. Iš teisės mokslininkų finansinių rinkų paslaugas nagrinėjo dr. Laurynas Dižiulis savo daktaro disertacijoje. Iš užsienio autorių viena autoritetingiausių yra Niamh Moloney, rašanti straipsnius ir monografijas. Naujausia knyga išleista 2015 metais „Oksfordo finansinio reguliavimo vadovas“ (angl. *Oxford Handbook of Financial Regulation*)⁷. Užsienio teisinė literatūra apie finansines paslaugas nauja ir aktuali, tačiau šio darbo tema yra vartotojo, kaip finansinių paslaugų dalyvio statusas. Detalesnės analizės, lyginant sąvokas ir investavimo tikslus vartotojo atžvilgiu, teisės mokslininkų padaryta nebuvo, taip pat nebuvo nagrinėta ir sąvokos problematika, ar gali kilti problemų klasifikuojant neprofesionalius investuotojus ir vartotojus bei sprendžiant ginčus praktikoje. Todėl šis darbas pasižymės originalumu, nes vienas pirmųjų nagrinės vartotojo sąvokos problematiką finansinių paslaugų aspektu.

Svarbiausi baigiamojo darbo šaltiniai. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) 4 straipsnio 2 d. f. punkte įtvirtinta nuostata, kad ES turi pasidalijamąją kompetenciją su valstybėmis narėmis vartotojų teisių apsaugoje⁸. Ši nuostata išskiria vartojimui atskirą teisinį pagrindą, kuris įtvirtintas 165 straipsnyje. ES kartu su valstybėmis narėmis siekia užtikrinti vartotojų teises, taip skatindama pasitikėjimą ir saugų vartojimą. Finansinių paslaugų srityje dažniausias teisinis pagrindas yra SESV 49 ir 56 straipsniai⁹ dėl įsisteigimo ir paslaugų teikimo laisvės.

Siekiant atsakyti į darbo temos klausimus svarbiausi teisės šaltiniai bus vartotojų direktyvos ir finansinio reguliavimo direktyvos. Iš vartotojams skirtų direktyvų

⁷ MOLONEY M. *Oxford Handbook of Financial Regulation*. Oxford university press, 2015

⁸ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. OJ 2007, C 306/47-200, 165 str.

⁹ *Ibid* 49 str. ir 56 str.

aktualiausios Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kurioje pateikiamas apibrėžiamas, kokie asmenys yra laikomi vartotojais ir kokie vartojimo tikslai. Kita svarbi direktyva Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/39/EB¹⁰ dėl finansinių priemonių rinkų svarbi darbu, nes apibrėžia neprofesionalaus investuotojo sąvoka ir finansinių priemonių teikimo gaires neprofesionaliam investuotojui. Šioje direktyvoje vartojama sąvoka, bus lyginama su neprofesionalaus investuotojo sąvoka, taip siekiant atsakyti į pagrindinius darbo uždavinius.

Darbu svarbūs ir nacionaliniai teisės aktai, tokie kaip: Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (toliau – CK), Finansinių priemonių rinkų įstatymas, kuriame reguliuojamos svarbiausios paslaugų teikimo gairės. Atsakyti į darbo uždavinius labai svarbūs Europos Komisijos komunikatai ir išaiškinimai dėl finansinių paslaugų teikimo gairių klientams. Šiame darbe bus svarbi ir teismų praktika. Bus remiamasi tiek Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ETT) bylų praktika, tiek Lietuvos teismų praktika.

¹⁰ 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/39/EB dėl finansinių priemonių rinkų, iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 85/611/EEB, 93/6/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/12/EB bei panaikinanti Tarybos direktyvą 93/22/EEB, OJ L 145, 30.4.2004

1. FINANSINĖS PASLAUGOS

Šioje darbo dalyje bus aptartos finansinės paslaugos, kokios jos gali būti, kadangi šios paslaugos yra daug apimančios. Tai padės lengviau suprasti pagrindinius skirtumus tarp finansinių paslaugų, skirtingus šių paslaugų naudojimo tikslus. Efektyvios ir konkurencingos finansinės paslaugos yra vienas iš svarbiausių šiuolaikinės ekonomikos veiksnių. Daugelyje šalių vartojimas yra skatinamas finansinėmis paslaugomis, kurios padeda vystyti ekonomikai, sukuria daugiau darbo vietų ir kelia bendrą šalies vidaus produktą. Finansinių paslaugų naudojimą didele dalimi nulemia vartotojų pasitikėjimas gaunamomis paslaugomis, kurios priklauso nuo valstybėje egzistuojančio teisinio reguliavimo. Siekdama užtikrinti ekonomikos augimą, taip pat vartotojų interesus, ES reguliuoja finansines paslaugas teikiamas vartotojams, veiksmingai vidaus finansų rinkai sukurti.

ES reguliavimui finansinių paslaugų srityje dažniausias teisinis pagrindas yra SESV 49 ir 56 straipsniai¹¹ dėl įsisteigimo ir paslaugų teikimo laisvės. Dėl savo specifikos finansinės paslaugos yra reglamentuojamos atskirai nuo kitų paslaugų. Joms taikomos specialios nuostatos, tai įrodo ir faktas, kad finansinės paslaugos nebuvo įtrauktos į paslaugų direktyvą¹². Ekonominė prasme, finansinių paslaugų bruožas yra tai, jog jų dalykas yra pinigai arba jiems artimi kitokie finansiniai instrumentai, pasižymintys dideliu likvidumu (vertybiniai popieriai, derivatyvai ir panašios paslaugos). Finansinių rinkų skiriamasis bruožas yra tas, kad asmuo patiki savo lėšas finansų įstaigai pasitikėjimo pagrindu, tikėdamasis pelno investuoja į finansines priemones, prisiima sau tam tikrus finansinius įsipareigojimus už tam tikrą nustatytą kainą arba atsisako dalies savo turto mainais už paslaugos teikėjo įsipareigojimą padengti galimus nuostolius ateityje, numatyto įvykio atveju. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymo¹³ 3 straipsnis numato, kokios paslaugos yra laikomos finansinėmis paslaugomis, o būtent:

- 1) indėlių ir kitų grąžintinų lėšų priėmimas;
- 2) skolinimas (įskaitant hipotekines paskolas);
- 3) finansinė nuoma (lizingas);

¹¹ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. OJ 2007, C 306/47-200, 49 str. 56 str.

¹² 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje. OJ L 376, 27.12.2006

¹³ Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002-10-10, Nr. 91-3891

- 4) mokėjimo paslaugos;
- 5) kelionių čekių, vekselių ir kitų mokėjimo priemonių išdavimas ir administravimas, jei šios veiklos neapima šio straipsnio 1 dalies 4 punkte nurodytos paslaugos;
- 6) finansinių laidavimų ir finansinių garantijų teikimas;
- 7) sandorių sudarymas savo ar kliento sąskaita dėl pinigų rinkos priemonių (čekių, vekselių, indėlių sertifikatų ir t.t.), užsienio valiutos, finansinių būsimųjų ir pasirinkimo sandorių, valiutos keitimo kurso nustatymo ir palūkanų normos nustatymo priemonių, viešosios apyvartos vertybinių popierių, tauriųjų metalų;
- 8) investicinės paslaugos;
- 9) finansinis tarpininkavimas (agento veikla);
- 10) pinigų tvarkymas;
- 11) kreditingumo vertinimo paslaugos;
- 12) seifo kamerų nuoma;
- 13) valiutos keitimas (grynaisiais pinigais);
- 14) atsiskaitymų tarp kredito įstaigų įskaitymas (kliringas);
- 15) piniginių lėšų saugojimas ir administravimas;
- 16) įmonių konsultavimas dėl kapitalo struktūros, gamybos strategijos ir su tuo susijusių klausimų, taip pat konsultacijos ir paslaugos, susijusios su įmonių reorganizavimu, pertvarkymu ir pirkimu;
- 17) su vertybinių popierių emisijomis susijusių paslaugų teikimas;
- 18) elektroninių pinigų leidimas;
- 19) investicinių fondų, uždaro tipo investicinių bendrovių, pensijų fondų ar investicinių kintamojo kapitalo bendrovių valdymas;

Visos finansų rinkos institucijos, ketinančios teikti finansines paslaugas, turi kreiptis į Lietuvos banką dėl licencijos (veiklos leidimo) išdavimo. Teisę teikti finansines paslaugas Lietuvos Respublikoje taip pat turi kitų Europos Sąjungos valstybių narių ir užsienio valstybių kompetentingų institucijų išduotas licencijas turintys subjektai. Kadangi finansų sistema yra labai svarbi visai šalies ekonomikai, institucijos galinčios teikti finansines

paslaugas yra nuolat prižiūrimos specialių priežiūros institucijų, taip siekiant užtikrinti finansų sistemos stabilumą ir darnumą šalyje.

Atsakant į temos klausimą svarbi ir finansinių priemonių rinkos direktyva MiFID. Šios direktyvos atsiradimas yra vienas iš Lamfalussy proceso įgyvendinimo etapų. 2001 m. vadinamasis Vadovų išminčių komitetas (angl. the Committee of Wise Men), kuriam vadovavo B. A. Lamfalussy (angl. Baron Alexandre Lamfalussy), parengė ataskaitą, kurioje pasiūlė naują teisės aktų leidybos procesą finansinių priemonių rinkų srityje¹⁴. Pagrindinis šios iniciatyvos tikslas — teisės aktų suderinimas visoje ES, šitaip siekiant ne tik finansų rinkų skaidrumo ir tinkamos investuotojų apsaugos, bet ir didesnės konkurencijos šioje srityje. Šios direktyvos atsiradimas buvo gera žinia vartotojams ir investuotojams, nes vienas direktyvos atsiradimo tikslų — didesnė investuotojų apsauga.

Ne visos prieš tai minėtos finansinės paslaugos patenka į šios direktyvos reguliavimą. Ši direktyva skirta investuotojams ir reguliuoja tik vertybinių popierių prekybą. Ši direktyva skirta apsaugoti investuotojus, tačiau direktyvoje sąvoką vartotojas pakeičia neprofesionalus investuotojas, dėl to kyla klausimas, ar gali būti vartotojo ir neprofesionalus investuotojo sąvokos tapačios, taip pat kitų investicinių paslaugų atžvilgiu, ar asmuo, nusprendęs laivas lėšas investuoti, gali būti laikomas vartotoju.

Finansinių paslaugų yra gausu, bet pagal prieš tai išvardintų finansinių paslaugų pobūdį jas galima suskirstyti į kredito ir mokėjimų paslaugas, draudimo paslaugas, investicines paslaugas. Vartotojams skirtas finansines paslaugas dažniausiai sudaro kredito paslaugos, tokios kaip: vartojimo kreditas, būsto kreditas, kurios yra skirtos asmeninių poreikių tenkinimui, kai tam neturima asmeninių lėšų, tačiau darbui jos nėra aktualios, nes vartotojo sąvoka yra suderinta su vartotojų teisių direktyvomis ir vartotojo sampratos kontekste yra vienoda, todėl jokios vartotojo sąvokos problematikos nekyla jiems teikiant vartojimo kreditus. Vartotojai taip pat labiau saugomi kai finansinės paslaugos jiems teikiamos nuotoliniu būdu, dėl specifinio būdo, kuriuo paslaugos yra įgyjamos. Mokėjimo paslaugos yra svarbios kasdiniame asmenų gyvenime. Būtinausios mokėjimo paslaugos, tokios kaip: pervedimai, operacijos grynaisiais pinigais, mokėjimo kortelės aptarnavimas ir mokėjimo sąskaitos tvarkymas, yra neatsiejama kasdienio gyvenimo dalis. Investicinės paslaugos yra svarbios ekonomikos augimui, kadangi darbe bus nagrinėjama problematika, būtent investicinių paslaugų atžvilgiu, todėl naudinga jas aptarti plačiau.

¹⁴ The Regulation of European Securities Markets, The Committee of Wise Men, Chairman: A. Lamfalussy, Final Report, February 2001

Finansų rinka — tai rinka, kurioje prekiaujama finansiniu turtu, kur asmenys gali investuoti savo laisvas pinigines lėšas. Finansų rinką sudaro pinigų rinka ir kapitalo rinka. Pinigų rinka ir kapitalo rinka skiriasi tuo, kad pinigų rinkoje prekiaujama finansinėmis priemonėmis, kurių išpirkimo terminas yra trumpesnis nei 1 metai, o kapitalo rinkoje išpirkimo terminas yra ilgesnis nei 1 metai. Pinigų rinkos finansinės priemonės, tai yra: išdo vekseliai, indėlio sertifikatai, bendrovių išleisti trumpalaikiai skoliniai įsipareigojimai ir kita, išskyrus mokėjimo priemonės. Pinigų rinkos priemonės pasižymi tomis pačiomis savybėmis, tai maža rizika, trumpas išpirkimo terminas (mažiau nei 365 dienos), didelis likvidumas, maži pervedimo kaštai. Kapitalo rinkoje prekiaujama ilgalaikėmis finansinėmis priemonėmis, kurių apmokėjimo terminas ilgesnis nei vieneri metai. Kapitalo rinkos tikslas — sukurti ilgalaikio skolinimosi lėšas, kurių apmokėjimo terminas daugiau nei vieneri metai.¹⁵ Tai ilgalaikiai skolos ir visi nuosavybės vertybiniai popieriai. Dažniausiai kapitalo rinkos dalyviai yra įmonės, finansų institucijos, vyriausybės. Kapitalo rinką sudaro skolos vertybiniai popieriai (obligacijos, vyriausybės vertybiniai popieriai) ir nuosavybės vertybiniai popieriai (akcijos).

Finansinės priemonės bendriausia prasme — tai perleidžiami vertybiniai popieriai. Pagal sudėtingumą galima klasifikuoti į kompleksinius ir nekompleksinius vertybinius popierius. Nekompleksinės finansų priemonės yra paprastos ir ne tokios sudėtingos investuotojui, pavyzdžiui: akcijos, pinigų rinkos priemonės, dauguma obligacijų rūšių, kai kurie investicinių fondų vienetai. Kompleksinės finansinės priemonės yra sudėtingesnės, prie šios kategorijos priskiriamos išvestinės finansinės priemonės (angl. *derivatives*). Kompleksinės finansinės priemonės yra rizikingesnės, kadangi galima prarasti daugiau nei investuota.

Investuotojas dažnai renkasi keletą iš investicinių priemonių savo portfelio diferenciacijai, taip sumažindamas riziką, kadangi skolos vertybiniai popieriai yra laikomi turintys mažą grąžą, bet beveik nerizikingi, tuo tarpu akcijos pelningumas didelis, bet kartu ir išauga rizika. Per pastaruosius dešimtmečius finansinių priemonių buvo sukurta labai daug, ypatingai padaugėjo išvestinių vertybinių popierių, pavyzdžiui: 20a. pabaigoje atsirado išvestinė finansinė priemonė į orą. Išvestinės finansinės priemonės labai rizikingos, nes jų kaina yra susieta su prekių, kuriomis grindžiamas šis instrumentas, verte. Pagal investavimą į turto klases investicines priemones galima suskirstyti į:

¹⁵ VALENTINAVIČIUS, S. *Investicijų valdymas teoriniai ir praktiniai aspektai*: monografija, Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p.17

- 1) Investicijos į nuosavybės vertybinius popierius. Šiai grupei priskiriamos akcijos, depozitoriumo pakvitavimai, akcijų fondai, akcijų;
- 2) Investicijos į skolos vertybinius popierius. Tai trumpalaikiai ir ilgalaikiai vyriausybės vertybiniai popieriai, bendrovių skolos vertybiniai popieriai, obligacijų fondai, konservatyvūs pensijų fondai;
- 3) Investicijos į išvestinius vertybinius popierius, ateities sandoriai, pasirinkimo sandoriai, apsikeitimo sandoriai, visi sandoriai kurių vertė priklauso nuo kito turto (akcijos, valiutos, skolos vertybiniai popieriai) kainos svyravimų;
- 4) Investicijos į pinigų rinkos priemones, tokias kaip: indėlių sertifikatai, pinigų rinkos fondai;
- 5) Investicijos į nekilnojamąjį turtą investuojant į nekilnojamojo turto fondus;

Europos Komisija skiria ypač daug dėmesio investicijoms skatinti ir kapitalo rinkos kūrimui, nes tai lemia darbo vietų skaičiaus didėjimą ir ekonomikos augimą. Komisijos Žaliojoje knygoje dėl kapitalų rinkų sąjungos kūrimo susirūpinimą kelia tai, kad Europos įmonės vis dar labai priklausomos nuo bankų finansavimo ir mažiau nuo kapitalo rinkų. Pritraukiant investicijas iš rinkos, sujungiant taupančiuosius ir investuotojus su ekonomikos augimu, būtų galima pasiekti finansų sistemos stabilumą ir pritraukti daugiau investicijų visoms įmonėms. Tam kad būtų pritraukiama daugiau investicijų, reikia užtikrinti kuo skaidresnę ir patikimesnę finansų sistema. Tam tikslui buvo išleistas prospekto, pasinaudojimo viešai neatskleista informacija ir manipuliavimo rinka direktyvos, piktnaudžiavimo rinka reglamentas, finansinių priemonių rinkos direktyva, kuri labiau saugo finansinių paslaugų vartotojus. Vienas iš Europos Komisijos prioritetų — didinti finansinį raštingumą, kad vartotojai galėtų veiksmingiau ir lengviau rinktis finansinius produktus ir juos palyginti. Taip pat labiau standartizuotų finansinių priemonių kūrimas pritrauktų namų ūkius investuoti.¹⁶

¹⁶ 2015 m. vasario 18 d. Komisijos Žalioji knyga dėl Kapitalo rinkų sąjungos kūrimo. Briuselis, COM(2015) 63 final

2. VARTOTOJO IR NEPROFESIONALAUS INVESTUOTOJO SAMPRATA

Darbe siekiant išsiaiškinti vartotojo sąvoka ir su tuo susijusią problematiką finansinių paslaugų aspektu, reikia nustatyti finansinių paslaugų klientus ir tikslus, kurių investicijomis siekia asmenys. Investicinių paslaugų pirkėjais gali būti tiek vartotojai, tiek neprofesionalūs investuotojai. Nustatyti ar šios sąvokos yra tapačios, ar aiškinamos savarankiškai padės detalesnė sąvokų analizė. Abi sąvokos bus analizuojamos subjektyviu ir objektyviu kriterijumi, tai padės suprasti, kokie asmenys gali būti laikomi vartotojais ir ar jie patenka į neprofesionalaus investuotojo kategoriją. Nustačius asmenų subjektyviasias savybes ir jų tikslus, bus galima nustatyti ar vis dėlto vartotojas ir neprofesionalus investuotojas yra tapačios sąvokos finansinių paslaugų aspektu, ar vis dėlto skiriasi.

2.1. Vartotojo samprata

Vartotojo sąvoka yra įvairialypė ir gali būti skirtingai suprantama ekonomikos, sociologijos ir teisės mokslo aspektu. Šioje darbo dalyje vartotojo sąvoka bus nagrinėjama teisės mokslo požiūriu. Vartotojo sąvoka siekiama apibrėžti asmenų grupę, kuri yra labiau pažeidžiama santykiuose su pardavėju, taip apsaugant silpnesnę šalį. Europos Sąjunga vartotojų teisių apsaugoje turi pasidalijamąją kompetenciją ir kartu su valstybėmis narėmis užtikrina vartotojų apsauga. Tam pagrindą suteikia Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) 4 straipsnyje 2 dalies f punkte¹⁷ įtvirtinta nuostata. Ši nuostata išskiria vartotojo apsaugai atskirą teisinį pagrindą, kuris įtvirtintas SESV XV antraštinės dalies 169 straipsnyje¹⁸. Vartotojų politika yra labai svarbi konkurencingai ir gerai veikiančiai vidaus rinkai. Svarbiausia užtikrinti vartotojų teises prekiautojų atžvilgiu.

Kaip teisinė kategorija, sąvoka vartotojas pirmą kartą apibrėžta 1968 metų rugsėjo 27 dieną Briuselio konvencijoje¹⁹ dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo, vėliau ši sąvoka buvo perimta ir įtvirtinta Romos konvencijoje.²⁰ Abiejuose dokumentuose apibrėžimas panašus. Kadangi kiekvienos valstybės vartotojo apibrėžimai skiriasi, apibrėžimas nebuvo pateiktas labai tiksliai. Pažymėtina, kad nacionalinę Lietuvos vartotojų teisę iš esmės sudaro perkelta Europos

¹⁷ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. OJ 2007, C 306/47-200, 4 str. d.

¹⁸ *Ibid.* 169 str.

¹⁹ 1968 rugėjo 27 d. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo. OJ L 299, 31.12.1972

²⁰ 1980 m. birželio 19 d. Romos konvencija dėl sutartinės prievolės taikytinos teisės. OJ C 27, 26.1.1998

Sąjungos vartotojų teisė. Lietuvos Respublikai, tapus Europos Sąjungos nare, nacionalinių teisės aktų nuostatos derinamos su ES vartotojų teisių apsaugos *acquis communautaire* nuostatomis, o nacionalinė teisė aiškinama taip, kad neprieštarautų Europos Sąjungos teisei ir ETT formuojamai praktikai.

Europos Sąjungoje yra išvystyta autonominė vartotojo sąvoka t.y. nacionaliniai teismai neturi teisės aiškinti šios sąvokos arba interpretuoti pagal nacionalinę teisę. Vartotojo samprata valstybėse narėse gali skirtis, kai kur apimdama platesnį ratą asmenų, bet jei konkrečiu atveju kyla neaiškumu, ar asmuo gali būti laikomas vartotoju, teismas privalo kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą, kad būtų užtikrintas vienodas aiškinimas ir teisės taikymas.

Kadangi ES turi pasidalijamąją kompetenciją su valstybėmis narėmis, vartotojų teisės apsaugos įgyvendinimui išleidžiami reglamentai ir direktyvos. ES teisės direktyvose, kuriose nors gramatinės konstrukcijos ir skiriasi, atsižvelgiant į direktyvos specifiką, vartotojas yra laikomas kaip fizinis asmuo, kuris sutartį sudaro ne verslo tikslais.²¹ Vartotojais laikomi visi asmenys ir tai nėra konkrečiai apibrėžta asmenų grupė rinkoje. Tas pats asmuo gali būti laikomas ir vartotoju, ir verslininku, tačiau nėra situacijų, kai vartotojas ir verslininkas būtų toje pačioje sutartyje. Preziumuojama, kad asmenys, kurie sudaro sutartis ne verslo tikslais, yra laikomi silpnais ir neturinčiais reikiamo patyrimo bei žinių, neatsižvelgiant į konkretaus asmens patyrimą, žinias ar profesiją.²² Taigi konkrečios vartotojo savybės nėra svarbios ir bet koku atveju toks fizinis asmuo vartojimo santykiuose bus kvalifikuojamas silpnesniu, neturinčiu pakankamai žinių, o tai apsaugo visus vartotojus neatsižvelgiant į jų pranašumus ar trūkumus. Visai nesvarbu ar vartotojas konkrečioje situacijoje tikrai yra silpnesnis nei kita sutarties šalis — verslininkas ir dėl to galima

²¹ *Vartotojas tai fizinis asmuo, sandoriuose*, kuriems taikoma ši direktyva, *veikiantis tikslais, kuriuos galima laikyti nesusijusiais su jo verslu ar profesija* 1985 m. gruodžio 20 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvos 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose 2 straipsnis, OJ L 299, 31.12.1972; 1998 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 1998/6/EB dėl vartotojų apsaugos, žymint vartotojams siūlomų prekių kainas, OJ L 80, 18.3.1998, 2 straipsnis; *vartotojas – tai fizinis asmuo, šioje direktyvoje nurodytuose sandoriuose siekiantis tikslų, kuriuos galima laikyti nesusijusiais su jo darbu ar profesija*; 1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse, OJ L 95, 21.4.1993; 2 straipsnis *vartotojas – bet kuris fizinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva, veikia siekdamas tikslų, nesusijusių su jo verslu, prekyba ar profesija*; 1997 m. gegužės 20 d. Tarybos direktyvos 1997/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis, OJ L 144, 4.6.1997, 2 straipsnis „*vartotojas*“ – *tai bet koks fizinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva, veikia siekdamas tikslų, nesusijusių su prekyba, verslu ar profesija*; 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis ir iš dalies pakeičiančios Tarybos direktyvą 90/619/EEB ir direktyvas 97/7/EB ir 98/27/EB 2 straipsnis OJ L 271, 9.10.2002, 1 straipsnis *vartotojas – bet koks fizinis asmuo, kuris šios direktyvos numatomose nuotolinėse sutartyse veikia siekdamas tikslų, nesusijusių su jo užsiėmimu, verslu ar profesija*;

²² BUBLIENĖ, D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 8

situacija, kad vartotoju bus laikomas asmuo, turintis pakankamai teisinių žinių ir reikiamos patirties, sudarantis sutartis savo asmeniniams poreikiams, bet ne profesijos tikslais su verslininku, kuriam tai pirmas kartas ir kuris neturi reikiamų žinių ir patirties.²³ Vien tik būti fiziniu asmeniu nepakankama, tam, kad jis būtų identifikuojamas vartotoju, jis turi atlikti tam tikrus veiksmus, tokius kaip: pareikšti norą pirkti, pirkti ir naudoti prekes ar paslaugas. Kita sutarties šalis vartojimo santykiuose turi būti verslininkas, juo gali būti tiek juridinis asmuo, tiek fizinis asmuo, vykdamas individualią veiklą. Verslininkas turi veikti su verslu, prekyba ar profesija susijusiais tikslais. Jei fizinis asmuo perka prekes iš kito fizinio asmens, jam nebus taikoma vartotojo teisinė apsauga.

2.2. Vartotojo subjektyvusis požymis

Subjektyvusis požymis apibrėžia, kokie asmenys gali būti laikomi vartotojais. Europos Sąjungos teisėje, vartotoju laikomas tik fizinis asmuo. Vartotoju nelaikomi verslininkai ir juridiniai asmenys, taip pat vartotoju nelaikytinas ir juridinis asmuo, kuris neužsiima verslu, tokios kaip ne pelno siekiančios organizacijos. ESTT laikėsi pozicijos, kad vartotojo sąvoką neturėtų būti aiškinama plačiai. Sujungtose bylose *Cape Snc ir Idealservice MN RE Sas* buvo keliamas klausimas, ar juridinis asmuo, sudaręs sutartį dėl gėrimų pardavinėjimo automato sumontavimo įmonės patalpose jos darbuotojams, laikytinas vartotoju. ETT konstatavo, kad vartotojo sąvoka, pateikta 1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvoje Nr. 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse, negali būti aiškinama per plačiai. Direktyva skirta tik fizinių asmenų, kaip vartotojų, apsaugai, bet netaikoma juridiniams asmenims.²⁴ Net jei sutartį sudaro juridinis asmuo trečio asmens naudai, kuris yra galutinis naudos davėjas ir fizinis asmuo, tokios sutartys vis tiek nebus vertinamos kaip vartojimo.

Smulkus ar vidutinis verslas pagal ES teisę niekada nebus laikomas vartotoju, net jei tai savarankiškai dirbantis asmuo ar šeimos verslas. Tačiau, kai kurių valstybių praktikoje valstybės narės juridinius asmenis, kuriems reikia specialios apsaugos, priskyrė vartotojams, kai kurių direktyvų taikymo atžvilgiu. Nyderlandai išplėtė vartotojų apsaugos taisykles, todėl ir smulkus bei vidutinis verslas bus laikomi vartotojais nesąžiningų sąlygų

²³ NOVIKOVIENĖ, L. *Kai kurie vartotojo sampratos aspektai*. Vartotojų teisės apsaugos teisiniai aspektai Europos Sąjungoje, Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, p.31

²⁴ Europos Teisingumo Teismas. 2001 m. lapkričio 22 d. sprendimas sujungtose bylose *Cape Snc ir Idealservice MN RE Sas C-541/99, C-542/99*, EU:C:2001:625

sutartyse atžvilgiu. Jungtinėje Karalystėje kompanijos gali remtis nesąžiningų sąlygų direktyvos apsauga, jei įsigyja prekes, kurios nėra susijusios su kompanijos ekonomine veikla, pavyzdžiui, kavos aparatas darbuotojams. Verslą pradedanti įmonė (angl. *business start up*), kuri dar nevykdo ekonominės veiklos, bet planuoja pradėti, pagal Austrijos teisę laikomi vartotojais direktyvos dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis kontekste.²⁵ Tačiau ESTT praktikoje laikosi siaurosios vartotojo koncepcijos nepraplėsdamas jos verslą pradedančios įmonės atžvilgiu. Byloje *Francesco Benincasa* konstatavo, kad asmuo, kuris sudarė sutartį ne dabartiniams verslo ar profesijos, bet būsimiems verslo tikslams, negali būti traktuojamas kaip vartotojas. Speciali Briuselio konvencijos laiduojama apsauga negarantuojama sutartims, sudaromoms verslo ar profesijos tikslais, net jei ta profesijos ar verslo veikla yra tik planuojama pradėti.²⁶ Vartotojais nelaikomi ne tik verslą pradedantys subjektai, bet ir verslą norintys užbaigti. Kitoje byloje ESTT pasisakė, kad veiksmi, kurie laikytini paruošiamaisiais verslo pardavimui, tokie kaip, pavyzdžiui, sutarties sudarymas dėl skelbimo įdėjimo periodiniame leidinyje, yra susiję su verslininko profesine veikla ir, nors tokie veiksmi gali nulemti verslo pabaigą, jie iš esmės yra atliekami ne asmeniniais, bet verslo tikslais.²⁷ Lietuvoje nacionaliniuose įstatymuose vartotojo sąvokos koncepcija nėra išplėsta ir neapima juridinių asmenų kaip vartotojų. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas praktikoje išplėtė vartojimo sutarties sampratą. Ta aplinkybė, kad tam tikrais atvejais sutartį pasirašo ne pats fizinis asmuo, o jam atstovaujantis specialaus teismo juridinis asmuo, pavyzdžiui, daugiabučio namo savininkų bendrija, nėra pagrindas nelaikyti sutarties vartojimo sutartimi. Vartojimo sutartimis bus laikomos sutartys, sudarytos juridinio asmens (namų bendrijos) trečiųjų fizinių asmenų naudai, kurie yra galutiniai prekės vartotojai.²⁸

Pagal tai, kas buvo minėta anksčiau, Lietuvos Respublikos ir ES teisėje vartotoju pripažįstami tik fiziniai asmenys, kurie prekes ir paslaugas naudoja savo asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams tenkinti, o kita šalis yra ekonominę veiklą vykdančias asmuo (ir fizinis, ir juridinis). Lietuvoje teismai išplėtė vartotojo sampratą, ji apima ir ne

²⁵ MANKO, R. *The notion of consumer in EU law*: Library of the European Parliament 2013. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 30 d.] Prieiga per internetą: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130477/LDM_BRI\(2013\)130477_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130477/LDM_BRI(2013)130477_REV1_EN.pdf)

²⁶ Europos Teisingumo Teismas. 1997 m. liepos 3 d. sprendimas *Francesco Benincasa v Dentalkit Srl*. C-269/95, EU:C:1997:337

²⁷ Europos Teisingumo Teismas. 1991 m. kovo 14 d. sprendimas *Criminal proceedings against Patrice Di Pinto*. C-361/89, EU:C:1991:118

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje 257-oji DSNB v. *Specialios paskirties UAB „Vilniaus vandenys“*, Nr. 3K-3579/2003

pelno siekiančias organizacijas. Vartotojai preziumuojami silpnais ir neturinčiais galios apsiginti, dėl to jiems taikomas silpnesnės sandorio šalis apsaugos principas.

2.3. Neprofesionalaus investuotojo samprata

Rinkos ekonomikos, kurioje ypatingą reikšmę turi kapitalas, ir finansų rinkos investuotojas yra labai svarbi figūra. Nuo didžiųjų investuotojų dažnai priklauso ir valstybės biudžeto finansavimo galimybės, pramonės ir paslaugų sektoriai.²⁹ Tačiau vis daugiau žmonių pradeda investuoti į finansų rinkas, tokie investuotojai neturi didelės galios ir yra priskiriami smulkiųjų investuotojų kategorijai. Europos Sąjunga reglamentuoja finansų rinkas reglamentais ir direktyvomis, aktualiausios darbai Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2004/39/EB dėl finansinių priemonių rinkų dar vadinama MiFID direktyva³⁰, kuri Lietuvos teisėje buvo perkelta į finansinių priemonių rinkos įstatymą³¹ (toliau - FPRĮ). MiFID direktyva yra maksimalaus harmonizavimo ir joje nustatytos suderintos visapusiškos veiklos sąlygos, taikomos ir investicinėms įmonėms, ir kredito institucijoms, reglamentuojančios institucijų santykius su vartotojais, kai šios siūlo investicines paslaugas. Šios taisyklės apima verslo valdymo, geriausios praktikos, klientų užsakymų tvarkymo taisykles, taip pat nuostatas dėl skatinimo ir interesų konflikto vengimo. Ypač daug dėmesio skiriama neprofesionaliems klientams, kuriems nustatytas specialus režimas, pagal kurį įmonei tenka griežtesni patikros įsipareigojimai.³² 2014 metais Europos Parlamentas ir Taryba priėmė naują direktyvą dėl finansinių priemonių rinkų, kuria iš dalies keičiamos Direktyva 2002/92/EB ir Direktyva 2011/61/ES³³ kitaip dar vadinama MiFID II. Šios direktyvos nuostatos į nacionalinę teisę bus perkeltos 2018 metų pradžioje ir griežčiau reguliuos investuotojų apsaugą. Kadangi ši direktyva nacionalinėje teisėje dar negalioja, o klientų klasifikacija į grupes MiFID II lieka tokia pati, neprofesionalaus investuotojo sąvokos sutampa, darbe bus remiamasi dabar galiojančių įstatymų ir MiFID direktyva.

²⁹ DIDŽIULIS, L. *Finansų tarpininkų profesinė civilinė atsakomybė, kaip investuotojų apsaugos priemonė*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014. p. 62.

³⁰ 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/39/EB dėl finansinių priemonių rinkų, iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 85/611/EEB, 93/6/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/12/EB bei panaikinanti Tarybos direktyvą 93/22/EEB, OJ L 145, 30.4.2004

³¹ Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2007-01-18, Nr. 17-627.

³² 2007 m. balandžio 30 d. Komisijos Žalioji knyga dėl Mažmeninės finansinės paslaugos bendrojoje rinkoje. Briuselis, KOM(2007) 226

³³ 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/65/ES dėl finansinių priemonių rinkų, kuria iš dalies keičiamos direktyva 2002/92/EB ir direktyva 2011/61/ES, OJ L 173, 12.6.2014

MiFID investuotojus skiria į dvi grupes: mažmeninius klientus (angl. *retail clients*) ir profesionalius klientus (angl. *professional clients*). Lietuvoje FPRĮ 3 straipsnio 22 dalyje mažmeniniais klientais įvardinami neprofesionalūs investuotojai. Nėra apibrėžiama, kas yra laikomi neprofesionaliais klientais, įstatymo konstrukcijoje yra tik pasakyta, kad jais laikomi asmenys, kurie nepriskiriami nei prie profesionaliųjų klientų, nei prie tinkamų sandorio šalių. Todėl norint suprasti, kokie asmenys gali būti neprofesionaliais investuotojais, pirma reikia išsiaiškinti skirtumus tarp investuotojų ir neprofesionalių klientų. Pagal MiFID profesionalus investuotojas — tai klientas, turintis patirties, žinių ir įgūdžių, leidžiančių jam pačiam priimti investavimo sprendimus ir tinkamai įvertinti kylančią riziką. Profesionalias klientais be atskiro pripažinimo laikomos: kredito įstaigos, investicinės įmonės, kitos įgalios ar reguliuojamos finansų institucijos, draudimo bendrovės, kolektyvinio investavimo sistemos ir tokių sistemų valdymo įmonės, pensijų fondai ir tokių fondų valdymo įmonės, prekiautojai prekėmis ir prekių išvestinėmis priemonėmis, vietos įmonės, kiti instituciniai investuotojai.³⁴ Jų kaip profesionalių rinkos dalyvių statusas yra preziumuojamas, kadangi jie yra instituciniai investuotojai. Pagal FPRĮ be institucinių investuotojų, profesionaliu investuotoju gali būti laikomi ir asmenys, išreiškę tokį norą ir kurie atitinka bent du kriterijus: pirma, per paskutinius keturis metus klientas kiekvieną ketvirtį atitinkamoje rinkoje yra vidutiniškai sudaręs po 10 didelių sandorių; antra kliento finansinių priemonių portfelis, įskaitant pinigines lėšas, viršija 500 tūkstančių eurų ir trečia, klientas profesionaliai dirba arba dirbo finansų sektoriuje ne mažiau kaip vienerius, eidamas tokias pareigas, kurios reikalauja žinių apie klientui numatomas teikti paslaugas ar numatomus sudaryti sandorius.³⁵ Šios nuostatos įtvirtina bendrąją taisyklę, kad visi investuotojai bus laikomi neprofesionaliais, nebent jie atitinka profesionalaus investuotojo kriterijus. Investuotojai savo savybėmis ir tikslais skirtingi tarpusavyje, dėl to finansinių priemonių rinkų direktyva klasifikuoja investuotojus į mažmeninius, profesionalus ir tinkama sandorio šalis. Lietuvoje dar yra informuotų investuotojų kategorija. Lietuvoje praktiškai nebuvo individualių asmenų priskirtų profesionalaus investuotojo kategorijai, nes vienas iš reikalavimų — turėti didesnę nei 500 000 eurų finansinių priemonių portfelį. Europos Sąjungos mastu, ypač turtingesnių šalių kontekste, tokio portfelio dydis patyrusiems investuotojams yra pakankamai realiai pasiekiamas, tačiau Lietuvoje asmenų, kurie valdytų tokio dydžio investicinius portfelius, praktiškai nebuvo. Dėl šios priežasties atsirado informuotųjų investuotojų kategorija, kuriai

³⁴ 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/39/EB II priedas

³⁵ Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas 28 straipsnio 3 dalis (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2007-01-18, Nr. 17-627.

taikomi mažesni reikalavimai nei profesionaliam investuotojui. Informuotu investuotoju yra laikomas toks asmuo, kuris atitinką vieną iš dviejų alternatyvių reikalavimų: arba į informuotiems investuotojams skirtą kolektyvinio investavimo subjektą investuoja, arba įsipareigoja investuoti ne mažiau nei 125 000 EUR sumą, arba jai ekvivalentišką sumą kita valiuta, arba įmonė, turinti teisę teikti investicines paslaugas (finansų maklerio įmonė, bankas, finansų patarėjo įmonė), arba valdymo įmonė, įvertinusi tokio investuotojo žinias ir patirtį, raštu patvirtina, kad toks asmuo sugeba tinkamai suvokti riziką, kurią kelia investicijos į informuotiems investuotojams skirtus kolektyvinio investavimo subjektus.³⁶ Informuotais investuotojais taip pat bus laikomi ir profesionalieji investuotojai, kurie gali investuoti į šioms subjektams skirtas finansines priemones. Kadangi informuotiems investuotojams taikomi mažesni reikalavimai nei profesionaliems investuotojams, todėl tokių asmenų bus kur kas daugiau nei profesionaliųjų investuotojų. Finansinį produktą informuotiems investuotojams siūlantys finansų tarpininkai turės kur kas mažiau pareigų investuotojams, nei teikdami kitas paslaugas neprofesionaliesiems investuotojams. Taigi, Lietuvos teisinėje sistemoje buvo sukurtas iš esmės naujas, Europos Sąjungoje beveik neturintis analogų, atskiras informuoto investuotojo teisinis statusas. Asmenys, kurie pareiškia norą būti profesionaliais investuotojais arba informuotais, turi kur kas didesnę prieigą prie finansinių instrumentų, tačiau tuo pačiu atsisako teisės aktų nustatyto teisių apsaugos režimo. Jų veikla nėra panaši į vartotojo ir toliau darbe bus analizuojamas tik neprofesionalus investuotojas.

2.4. Neprofesionalaus investuotojo subjektyvusis požymis

FMRĮ 3 straipsnio 16 punktą neprofesionaliais investuotojais laikomi fiziniai ir juridiniai asmenys, kuriems finansų maklerio įmonė teikia investicines paslaugas ir (arba) papildomas paslaugas. Taigi neprofesionaliais investuotojais gali būti laikomi tiek juridiniai, tiek fiziniai asmenys. Darbo temai aktualu nagrinėti neprofesionalaus investuotojo sąvoką subjektyviuoju požymiu, nes ši asmenų kategorija yra laikoma finansinių paslaugų vartotojais. Neprofesionaliu investuotoju gali būti fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie neturi specifinių žinių apie finansinių priemonių rinką ir patirties

³⁶ Lietuvos Respublikos informuotiesiems investuotojams skirtų kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas (su pakeitimais ir papildymis) 3 straipsnis. *Valstybės žinios*, 2013-06-18, Nr. 68-3410.

investavimo srityje arba jos mažai turintys asmenys.³⁷ Dėl šios priežasties, jie kaip vartotojai prilyginami silpnesnei sandorio šaliai ir yra labiau saugomi, įstatyme numatytos papildomos pareigos finansų tarpininkui, kuomet sandoris sudaromas su neprofesionalių investuotojų. Vienas iš įdomesnių neprofesionaliųjų investuotojų teisinio statuso aspektų yra tai, kad neprofesionalus investuotojas gali būti ir juridinis asmuo, vidutinė ar smulki įmonė, kuri neatitinka profesionaliems investuotojams keliamų reikalavimų. Tokiu atveju, juridinio asmens sandoriams dėl finansinių priemonių, bus taikoma visa įstatymų bei kitų teisės aktų nustatyta juridinio asmens, kaip neprofesionaliojo kliento, teisių apsauga. Tiek įmonės, tiek fizinių asmenų, kurie yra neprofesionalūs investuotojai, teisių apsaugos lygis bus vienodas. Tačiau tuo atveju, kai neprofesionalus investuotojas yra fizinis asmuo ir sudaro finansinių priemonių pirkimo - pardavimo sutartį ir atitinka įstatymų reikalavimus, t.y. sudaro investavimo sutartis dėl su profesija ar verslu nesusijusiu tikslu, bet jo asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams tenkinti. Manytina, kad tokiu atveju, jei sutartis sudaryta tarp fizinio asmens ir kita šalis būtų juridinis asmuo (verslo tarpininko veikla laikoma verslo veikla) — toks neprofesionalus investuotojas fizinis asmuo taip pat turėtų būti pripažintas vartotoju. Jam papildomai galiotų vartotojų teisių apsauga, kurios netūrėtų neprofesionalus investuotojas juridinis asmuo.³⁸

Tačiau, jei konkretūs vartotojo bruožai nėra svarbūs, tai neprofesionalaus investuotojo savybės yra vertinamos individualiai, atsižvelgiant į jo amžių, išsilavinimą, patirtį. Neprofesionalus investuotojas turi pareigą suteikti bankui pirminę informaciją apie savo patirtį investuojant į finansines priemones, investavimo tikslus, finansinę padėtį. Lietuvos teismų praktikoje yra susiformavusi nuostata, kad būtų neprotinga, nesąžininga ir neteisinga visus neprofesionalius investuotojus vertinti pagal vieną standartą. Tai svarbu atsižvelgiant į tai, kad prieš investuojant investicinių paslaugų teikėjas privalo suteikti informaciją, susijusią su investiciniu produktu, su tuo galimai susijusią riziką. Finansinių priemonių rinka yra sudėtinga, daug specifinių žinių reikalaujanti sritis, o siūlomi investiciniai produktai dažnai būna sudėtingi, skirtingai nuo vartotojams skirtų produktų, todėl investicinės bendrovės, prieš suteikdamos paslaugas, turi surinkti informaciją (angl. *know your client*) apie būsimą klientą, žinoti jo finansinę situaciją, išsilavinimą, investavimo žinias bei patirtį, būsimus lūkesčius, tam, kad galėtų pasiūlyti tinkamiausią produktą. Tinkamai nepažinęs savo kliento, investicijų tarpininkas negali priimti tinkamo

³⁷ JAKAITĖ A. Investicinių paslaugų teikėjo pareiga informuoti klientą versus neprofesionalaus investuotojo rūpestingumo pareiga. *Lietuvos bankas, Pinigų studijos Nr. 1.* 2015, p. 48

³⁸ VANHARA, D. *Viešojo prekyba akcijomis teisinio reglamentavimo ypatumai ir problemos*: monografija, leidykla MES, Vilnius 2011, p. 37

sprendimo dėl investicijų tinkamumo ar priimtumo ir dėl šių priežasčių gali pakenkti savo klientui.

Lietuvos teismų praktikoje taikant FPRĮ iš pradžių buvo nuosekliai laikomasi MiFID direktyvoje išskirtų investuotojų kategorijų ir neprofesionalaus investuotojo prezumcijos. Tačiau vėliau teismai nukrypo nuo formalios įstatyme įtvirtintos normos apibrėžimo ir pakėlė neprofesionalaus investuotojo standartą. Tai visiškai nesuderinama su MiFID direktyvos tikslais, nes ši buvo labiau sukurta tikslu į rinką pritraukti mažmeninius investuotojus ir jų namų ūkio pajamas, dėl to direktyvoje įtvirtintas specialus apsaugos režimas neprofesionaliems investuotojams, be to, ši direktyva yra maksimalaus harmonizavimo. Teismas vertino, kad neprofesionalius investuotojas, turintis ilgametės patirties ir žinių investavimo srityje, kuris, kaip fizinis asmuo valdė didelės vertės investicinius portfelius, ėjo vadovujančias pareigas, kurios įpareigoja turėti aukštą kvalifikaciją, negali būti vertinamas nesuvokiantis investavimo rizikos ir neturintis jokių investavimui reikalingų žinių. Tokios asmeninės savybės suteikė pagrindą traktuoti neprofesionalų investuotoją kaip investavimo patirtį turinčio asmens.³⁹ Kitoje byloje teismas iš aplinkybių sprendė, ilgametės patirties ir žinių investavimo srityje turėjimas, didelės vertės vertybinių popierių portfelio turėjimas, užimančios vadovujančios pareigos, kurios įpareigoja turėti aukštą kvalifikaciją, suteikia pagrindą elgesį ir veiksmus traktuoti kaip artimus profesionaliems investuotojams.⁴⁰ Kitur teismas vertino, kad asmenį apibūdinančios faktinės aplinkybės rodo, kad nors ieškovas ir yra neprofesionalus investuotojas, tačiau jo profesinė ir investavimo patirtis leidžia jį laikyti labiau patyrusiu ir finansines paslaugas išmanančiu asmeniu, nei vidutinis finansinių paslaugų vartotojas.⁴¹ Kitoje byloje ieškovas formaliai ir nebuvo laikomas profesionaliu investuotoju, tačiau jo išsilavinimas, darbo pobūdis bei patirtis leido investuotoją vertinti iš esmės kaip profesionalų bankininką, kuris pats galėjo teikti rekomendacijas ar konsultacijas esminiais bankininkystės klausimais.⁴² Iš bylų apžvalgos matyti, kad be įstatyme ir direktyvoje įtvirtintų investuotojų kategorijų atsirado faktiškai dar viena nauja investuotojų kategorija, beveik artimo profesionalaus investuotojo sąvoka. Tai asmenys, kurie turi pakankamai žinių ir patirties investavimo srityje ir anot teismų gali suprasti jiems teikiamą su

³⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 4 d. sprendimas civilinėje byloje A. B. v. AB DNB, Nr. 2A-903/2013.

⁴⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. rugpjūčio 19 d. nutartis civilinėje byloje E. V. (E. V.) J. V. v. „Swedbank“, Nr. 2A-693/2013.

⁴¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje P. M. v. AB DNB bankas, Nr. 2A-1186/2014.

⁴² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje G. P. v. AB DNB bankas, Nr. 2A-816/2013.

investicijomis susijusią informaciją, elgtis rūpestingai ir tokios informacijos reikalauti.⁴³ Vieni autoriai teigia, jog atitinkamai, kaip rūpestingai vertinant investuotojo elgesį, ne tik vertinama, ar tas elgesys sudarant investicinių paslaugų teikimo sutartis atitinka teisės aktų reikalavimus, bet ir nustatoma, ar investuotojas, atsižvelgiant į jo amžių, išsilavinimą, patirtį ir konkrečios situacijos aplinkybes, turėjo ir galėjo pasielgti vienaip ar kitaip.⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad sprendžiant, ar investicinių paslaugų teikėjas tinkamai suteikė klientui visą reikiamą informaciją apie siūlomų investicinių paslaugų ir finansinių priemonių esmę bei joms būdingą riziką, svarbu įvertinti, ar klientui pateikta informacija buvo aiški ir nedviprasmiška, ar ja remdamasis neprofesionalus investuotojas galėjo priimti sprendimą, suvokdamas galimų padarinių riziką.⁴⁵ Tačiau mokslininkai, atsižvelgdami į poreikį teisingai įvertinti visą investicinių paslaugų santykį tarp kliento ir tarpininko, laiko, kad neprofesionalaus investuotojo individualizavimas yra galimas ribotai, kiek tai neprieštaruoja MiFID direktyvos taikymo tikslams, sukurti efektyvią investuotojų apsaugos sistemą. Toks individualizavimas yra galimas, kuomet mišrios kaltės kontekste kalba eina apie paties kliento rūpestingumą, taip pat, kai bandoma nustatyti ar investuotojas pagal savo patyrimą iš tiesų pasiklojė klaidinančią informaciją ir pan. Tačiau jokių būdu nuo mažmeninio investuotojo personalizavimo negali priklausyti finansų tarpininkų pareigų pobūdis ar jų apimtis ir jokiais atvejais investavimo patirties ir žinių turinčiam neprofesionaliam investuotojui negali būti *de facto* pradedamas taikyti profesionalaus investuotojo režimas.⁴⁶ Lietuvos apeliacinis teismas nurodė, kad vertinat finansų tarpininkų pareigą informuoti neprofesionalų klientą apie galimas investavimo rizikas, buvo atsižvelgta ne tik į pateiktos informacijos turinį, formą, bet ir į asmens turimą investavimo patirtį, galimą suteiktos informacijos įtaką kliento apsisprendimui, sudarant ginčo sandorius formavimuisi.⁴⁷ Tokia teismo pozicija leidžia diferencijuoti finansų tarpininko informacines pareigas, priklausomai nuo neprofesionalaus investuotojo patyrimo, bet MiFID yra maksimalaus harmonizavimo direktyva, tokių skirtumų daryti neleidžia. Aukščiausias teismas vėlesnėse bylose naujų kategorijų „artimo profesionaliam investuotojui“ sukūrimą pasmerkė. Apeliacinis teismas ieškovų finansinių priemonių

⁴³ DIDŽIULIS, L. *Finansų tarpininkų profesinė civilinė atsakomybė, kaip investuotojų apsaugos priemonė*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014, p. 68

⁴⁴ JAKAITĖ A. Investicinių paslaugų teikėjo pareiga informuoti klientą versus neprofesionalaus investuotojo rūpestingumo pareiga. *Lietuvos bankas, Pinigų studijos, Nr. 1.* 2015, p. 47

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje N. V. v. BAB bankas „Snoras“, Nr. 3K-3-381/2013.

⁴⁶ DIDŽIULIS, L. *Finansų tarpininkų profesinė civilinė atsakomybė, kaip investuotojų apsaugos priemonė*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014. p. 68.

⁴⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 4 d. sprendimas civilinėje byloje A. B. v. AB DNB bankas, Nr. 2A-903/2013.

portfelius vertino bendrai kaip vieningą investiciją, jų atitiktį įstatyme įtvirtintiems kriterijams, leidžiantiems fizinį asmenį pripažinti profesionaliu investuotoju ir sprendė, kad jų elgesys ir veiksmai turi būti traktuojami kaip artimi profesionaliems investuotojams. Teisėjų kolegija nurodė, kad investuotojų, kiekvieno iš jų, individualizavimas yra galimas vertinant jų pačių rūpestingumą, siekį sumažinti nuostolius, tačiau investuotojų asmeninės savybės ar turima investavimo patirtis negali pakeisti finansų tarpininko pareigų pobūdžio ar jų apimties ir neprofesionaliam investuotojui negali būti pradėtas taikyti profesionalaus investuotojo režimas.⁴⁸ Toks išaiškinimas atitinka teisinio tikrumo principą ir ES tikslus sustiprinti vartotojų pasitikėjimą finansiniu sektoriumi.

Aktualu aptarti ar tarpininko veiksmai gali būti prilyginami verslo tikslams, nes vartojimo santykiuose vartotoju pripažįstamas tik asmuo, kuriam prekes ar paslaugas suteikė verslininkas. Norint suprasti šių sąvokų tapatumą, reikia nustatyti, ar tarpininko veikla gali būti laikoma ne verslo veikla. Tarpininko veikla svarbi ir tuo, kad smulkesniems investuotojams dėl turimų nedidelių finansinių žinių ir finansinių atsargų tampa sudėtinga tiesiogiai investuoti, neturint galimybių stebėti įmonių vertybinių popierių rizikos laipsnius. Šio proceso nauda tarpininkui, jis gauna atitinkamus mokesčius iš rinkos dalyvių, o investuotojui tokios sąnaudos yra mažesnės nei tiesioginės prekybos kapitalo rinkoje atveju. Pagrindinė finansų tarpininko užduotis — sumažinti informacijos asimetriją rinkoje ir padėti susitikti finansų rinkos dalyviams, ir patenkinti poreikius t.y. paskolinti ir pasiskolinti tam tikrą finansinių lėšų kiekį.⁴⁹ Taip pat teikti rekomendacijas investuotojams, kurie veikia kaip potencialūs neprofesionalūs investuotojai ir, jei šie pageidauja, valdyti jų asmenį finansinių priemonių portfelį. Investavimo rekomendacijų teikimas turėtų būti kvalifikuojamas kaip atlygintinių paslaugų teikimas, įtvirtintas CK 6.716 straipsnyje. Paslaugų teikėjas įsipareigoja suteikti klientui tam tikras nematerialaus pobūdžio (intelektines) ar kitokias paslaugas, nesusijusias su materialaus subjekto sukūrimu (atlikti tam tikrus veiksmus ar vykdyti tam tikrą veiklą), o klientas už suteiktas paslaugas įsipareigoja sumokėti.⁵⁰ Todėl laikytina, kad teikiant investavimo rekomendacijas, nesvarbu, rašytines ar žodines, tarp šalių susiklosto sutartiniai atlygintinių paslaugų santykiai. Jei teikiamos kelios paslaugos ir naudojamosi ne tik finansų tarpininko rekomendacijomis, bet ir teikiami pavedimai pirkti ar parduoti finansines priemones,

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje N. V. v. BAB bankas „Snoras“, Nr. 3K-3-381/2013.

⁴⁹ Finansų rinkų įžvalgos I dalis: mokloso studija. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2013, p.16

⁵⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas 6.716 straipsnio 1d. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262; 200

finansinio portfelio valdymas, šalių santykiai kvalifikuotini kaip mišrūs.⁵¹ Tai santykio daliai, kuri susijusi su konsultavimu, bus taikomos atlygintinų paslaugų taisyklės, o tai daliai, kuri susijusi su pavedimu vykdymu, bus taikomas CK 6.756 arba 6.780 straipsniuose numatytas reguliavimas t.y. pavedimo arba komiso sutarties normos. Taip yra dėl to, kad tais atvejais, kai finansų tarpininkas priima, perduoda ir vykdo pavedimus kliento vardu, susiklosto tiesioginio atstovavimo santykiai ir yra grindžiami pavedimo sutarties nuostatomis. Kai tarpininkas atstovauja savo klientą, tačiau mainai vyksta organizuotose prekyvietėse, finansų tarpininkas investuotojo pavedimus vykdo savo, o ne kliento vardu, kliento naudai.⁵² Finansų tarpininkui valdant kliento portfelį tarp šalių susidaro fiduciariniai santykiai, tarpininkas turi veikti geriausiais kliento interesais, taigi turi lojalumo pareigą. Finansų tarpininkas teikdamas tokias paslaugas vykdo komercinę veiklą, už kurią jam yra atlyginama, tai reiškia, kad finansų tarpininko veikla yra verslo veikla.

Apibendrinant, neprofesionalus investuotojas — tai fizinis ar juridinis asmuo, kuris yra išreiškęs norą investuoti į finansų rinkas, kurių asmeninės savybės yra vertinamos ir į jas atsižvelgiama teikiant finansines paslaugas. Išanalizavus sąvokas subjektyviuoju kriterijumi, vartotoju ES teisėje pripažįstamas tik fizinis asmuo, juridinis asmuo, nesvarbu, kokio statuso, nėra laikomas vartotoju. Neprofesionalus investuotojas gali būti tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys, taigi neprofesionalaus investuotojo sąvoka yra kur kas platesnė, apimanti ir juridinius asmenis, ir konkrečias asmenų savybes, tokias kaip: išsilavinimas amžius ir t.t.

2.5. Silpnesnės sandorio šalies apsaugos principas

Kadangi abu subjektai laikomi silpnesniais sutartiniuose santykiuose, toliau darbe bus aptartas silpnesnės šalies apsaugos principas. Šiuolaikinė sutarčių teisė, atsižvelgiant į pasikeitusią situaciją, nelygiavertę asmenų padėtį praradus galią susitarti dėl sąlygų, įgyvendino silpnesnės šalies apsaugos principą. Vartotojai kaip silpnesnė sutartinių santykių šalis yra išskirti remiantis abstrakčiais, formaliais požymiais, laikantis išankstinės nuostatos, kad tam tikromis aplinkybėmis visi asmenys yra silpnesnė šalis, kitaip tariant,

⁵¹ DIDŽIULIS. L. Investavimo rekomendacijų ir portfelio valdymo civilinis teisinis kvalifikavimas. *Teisė*, t.(101), 2016 p. 51

⁵² DIDŽIULIS. L. Investicijų pavedimų priėmimo, perdavimo ir vykdymo civilinis teisinis kvalifikavimas. *Teisė*, t.(100), 2016, p. 44

yra ekonomiškai silpnesni, mažiau patyrę, turintys mažiau informacijos⁵³. Vartojimo sutarties institutas yra grindžiamas silpnesnės sutarties šalies (vartotojo) teisinės apsaugos doktrina, kuri reiškia sutarties laisvės principo ribojimą. Poreikis apginti silpnesniosios sutarties šalies teises ir teisėtus interesus lemia tai, kad tiek Europos Sąjungos, tiek nacionaliniai teisės aktai įtvirtina padidintą vartotojo teisių apsaugą ir numato, jog vartojimo sutartims, greta bendrųjų sutarčių teisės taisyklių taikomos specialiosios, užtikrinančios didesnę vienos iš sutarties šalių – vartotojo – teisių apsaugą, taisyklės.⁵⁴ Kaip atskirų subjektų grupės, laikomos silpnesniąja šalimi buvo išskirti vartotojai, darbuotojai, draudėjai⁵⁵ ETT ne vienoje byloje pabrėžė silpnesnės šalies apsaugos principą, siekiant užtikrinti atitinkamą apsaugą vartotojui kaip šaliai, kuri yra laikoma silpnesne ir mažiau patyrusia teisiniuose, derybiniuose reikaluose nei komercinė sutarties šalis. Siekdamas išplėsti vartotojų apsaugos normų taikymą turinio atžvilgiu, teismas rėmėsi ne teisės normų aiškinimu pažodžiui, bet normos siekiamais tikslais.⁵⁶ Su vartotojų teisių apsauga susijusiuose ginčiuose peržengiamos privačių santykių ribos ir vartotojų teisių gynimas vertinamas kaip viešasis interesas, svarbus ne tik vartotojui, bet ir didelei visuomenės daliai, o ginčo, kilusio iš vartojimo sutarties, specifika ir silpnesnės šalies gynimo interesas lemia ir tai, jog teismo pareiga yra būti aktyviam procese.⁵⁷ Silpnesnės šalies apsaugos principo esmė sutarčių teisėje apsaugoti mažiau patyrusį ir ekonomiškai silpnesnį dalyvį nuo ekonomiškai stipresnio ir labiau patyrusio rinkos dalyvio. Būtent taip stengiamasi atkurti jėgų ir derybinės galios pusiausvyrą, kuri prarandama, kai viena iš šalių yra stipresnė.⁵⁸ Stipresnė šalis gali būti dėl įvairių priežasčių, dėl užimamos rinkos pozicijos, užsiimdama tam tikra veikla žino tos veiklos specifiką ir ypatumus, o kita šalis neturi galios rinkoje, nežino visų rinkos ypatumų, dėl to, kad ekonomiškai galingesnis diktuoja tam tikras sutarčių sąlygas. Kaip ankščiau darbe buvo aptarta, vartotojai, kaip

⁵³ BUBLINĖ D. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas. *Jurisprudencija*, 9(99), 2007, p.42

⁵⁴ 2010 m. birželio 28 d. Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga II (vartojimo pirkimo–pardavimo, vartojimo rangos, civilinės atsakomybės vartojimo teisiniuose santykiuose taikymo klausimai) (Teismų praktika 33)

⁵⁵ 2012 m. gruodžio 12 d. Europos parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr.1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo. OJ L 351, 20.12.2012. alternatyvioji jurisdikcija suteikiama šioms trimis silpnųjų šalių kategorijoms

⁵⁶ BUBLINĖ, D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009 p. 352

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje SP AB “Vilniaus šilumos tinklai” v. B. G., Nr. 3K-3-1137/2002

⁵⁸ BUBLINĖ, D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009 p. 353

silpnesnė santykių šalis, yra išskirti remiantis abstrakčiais, formaliais požymiais, laikantis išankstinio nusistatymo, kad jie yra nepatyrę, neatsižvelgiant į konkrečias asmens savybes.

Klientai, priskirti neprofesionalaus investuotojo kategorijai ES, yra tai pat labiau saugomi, jiems suteikiamas aukštesnis apsaugos lygis. Turintiems mažiau žinių ar patirties investavimo srityje, neprofesionaliems investuotojams, taikoma aukščiausio lygio apsauga nuo galimos rizikos. Kaip ir vartotojai, jie laikomi ekonomiškai silpnesni, mažiau patyrę, turintys mažiau informacijos apie finansų rinkas, dėl to įstatymai numato pareigą tokiems subjektams teikti išsamią ir tinkamą informaciją, kuri būtų aiški, teisinga ir neklaidinanti, o investicinės bendrovės privalo vengti interesų konflikto ir veikti sąžiningai, teisingai ir profesionaliai atsižvelgiant į kliento interesus. Klientui turi būti pasiūlytas tinkamiausias produktas pagal konkrečias jo savybes. Laikoma, kad mažmeniniai investuotojai yra nelygioje padėtyje su instituciniais dėl informacijos asimetrijos. Tiek vartotojams, tiek mažmeniniams investuotojams yra taikomos specialiosios taisyklės, užtikrinančios didesnę vienos iš sutarties šalių teisių apsaugą, nes yra specialus poreikis apginti labiau pažeidžiamą sandorio pusę.

3. VARTOTOJO IR NEPROFESIONALAUS INVESTUOTOJO TIKSLAI

Toliau analizuojant ar sąvokos tapačios, darbe bus nagrinėjamas šalių sandorio tikslas, kitaip dar — objektyvusis požymis, tai, dėl ko sutartis sudaryta ir kokių tikslų siekia vartotojas ir neprofesionalus investuotojas, sudarydami finansinių paslaugų sutartis ar tikslai tarpusavyje panašūs, ar skirtingi.

3.1. Vartojimo sutarties tikslas

Siekiant nustatyti, ar asmuo veikia kaip vartotojas, turi būti vertinama asmens padėtis konkrečios sutarties atžvilgiu, atsižvelgiant į sutarties tikslą ir prigimtį. Tik šalis, kuri siekia tikslo, tenkinti individualius savo poreikius, patenkančius į privatų vartojimą, gali būti pripažinta vartotoju. Pagal tai, kaip apibrėžiamas vartotojo sudaromos sutarties tikslas, galima išskirti negatyvųjį ir pozityvųjį vartotojo sampratos apibrėžimą.

Negatyviaja vartotojo koncepcija vartotojas apibūdinamas kaip asmuo, kurio veikimo tikslai nesusiję su jo verslu ar profesine veikla. Pozityviajame apibrėžime priešingai — vartotoju laikomas asmuo, kuris veikia asmeniniais, šeimos ar namų ūkio poreikių tenkinimo tikslais.⁵⁹ Pastebėtina, kad ETT remiasi negatyviuoju vartotojo sampratos apibrėžimu. Atsižvelgiant, kad vartotojas yra laikomas silpnesniaja sutarties šalimi ir jam suteikiamos specialios apsaugos normos, vartotojo samprata turėtų apimti kiek įmanomą platesnę asmenų grupę, o negatyvusis apibrėžimas kaip tik ir priskiria vartotojams platesnį ratą subjektų, nes viskas, kas nepatenka į verslo sferą, būtų laikoma vartojimo poreikių tenkinimu.

Vartojimo sutartimi fizinis asmuo, visų pirma, siekia patenkinti savo asmeninių, šeimos ar namų ūkio poreikius. Vartotojas veikia ne verslo, prekybos ar profesijos tikslais, o privataus naudojimo tikslais. Taigi, viena iš sutarties šalių — vartotojas siekia specifinio tikslo, būdingo vartojimo santykiams, tai yra, jis vartojimo sutartį sudaro su vartotojo verslu, profesija nesusijusiu tikslu. Šis tikslas yra atskleidžiamas iš įvairių sutarties sudarymo aplinkybių.⁶⁰ Su antruoju vartotoją apibūdinančiu požymiu, kaip išskyrė Doc.

⁵⁹ BUBLIENĖ, D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 98.

⁶⁰ *Ibid*

Dr. D. Bublienė. yra susiję keli klausimai: ar tam kad asmuo būtų priskirtas vartotojų grupei būtinas kitos šalies verslininko žinojimas apie sudaromos sutarties tikslą. Kitas probleminis klausimas, ar tikslo pasikeitimas turi įtakos vartojimo sutarties egzistavimui ir trečia, kaip turi būti aiškinama vartojimo sutartis, esant dvigubo naudojimo tikslui, kai prekė naudojama tiek verslo, tiek asmeniniams tikslams.⁶¹

Kitos šalies verslininko žinojimas, dėl kokių tikslų sudaroma sutartis, kad asmenį būtų galima pripažinti vartotoju, niekur nėra reglamentuojamas. Apibrėžiant vartotojo sampratą nėra remiamasi į tai, ar kita šalis turi, ar turėjo žinoti apie vartotojo tikslus. ES vartotojo apibrėžimas nesieja vartotojo sampratos su verslininko žinojimu apie sudaromo sandorio tikslus, todėl manoma, kad nustatinėjant, ar sutartis yra vartojimo, į tokį požymį atsižvelgti nereikia. Tai yra palankiau vartotojui ir reiškia, kad labiau ginami vartotojo, nei verslininko interesai. Verslininko žinojimas tikrai pasunkintų vartotojo teisių įgyvendinimą. Siekis efektyviai įgyvendinti silpnesniosios sutarties šalies apsaugos principą taisyklės, apsaugančios vartotojų teises, turėtų būti laikomos neatsižvelgiant į tai, ar verslininkas žinojo, kokių tikslu vartotojas sudaro sutartį. ESTT *Gruber v. Bay Wa AG*⁶² byloje buvo nagrinėjamas klausimas dėl sutarties, sudarytos Austrijoje gyvenančio ūkininko J. Gruber ir Vokietijos įmonės Bay Wa AG. Šioje byloje ferma, kuri naudojama verslo ir privačiais tikslais, stogas buvo perdengtas čerpėmis, kadangi ferma naudojama ir verslo ir privačiais tikslais, teismas sprendė dėl tokios sutarties priskyrimo vartojimo sutartims. Šioje byloje teismas konstatavo, kad kontrahento žinojimas, kokiais tikslais sudaroma sutartis yra svarbus dvigubo naudojimo sutartyse.⁶³ Žinojimo aspektas tampa svarbus, kuomet kvalifikuojant ar sutartis sudaryta asmeniniais tikslais, ar verslo.

Tikslo pasikeitimas, kitas probleminis klausimas, ar galima asmenį toliau laikyti vartotoju, jei iš pradžių prekę ar paslaugą įsigijo asmeniniam naudojimui, o po to pradėjo naudoti profesinėje veikloje arba atvirškčiai. Asmens tikslai ir jo statusas yra nustatomi sutarties sudarymo metu. Tai, kokių tikslu buvo sudaryta sutartis, kvalifikuoja ar tai vartojimo santykiai, ar ne. Jei asmens tikslai sutarties sudarymo metu bus susiję su asmeniniu naudojimui, jis bus laikomas vartotoju ir jokie tikslo pasikeitimai, kuomet sutartis buvo sudaryta tarp tų pačių sandorio šalių nepakeis nei asmens statuso, įgyto sutarties sudarymo metu, nei sutarties rūšies. Bet asmens statusui reikšmės turi teisių

⁶¹ *Ibid* p.99

⁶² Europos Teisingumo Teismas 2005 m. sausio 20 d. sprendimas *Johann Gruber v Bay Wa AG C-464/01*, EU:C:2005:32

⁶³ BUBLIENĖ, D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 100.

perleidimas, pvz.: jeigu yra sudaryta sutartis tarp dviejų verslininkų ir vienas iš jų savo teises ir pareigas perleidžia vartotojui, tokiu atveju naujasis savininkas ar paslaugos gavėjas turėtų įgyti vartotojui suteikiamas garantijas bei visas teisių gynimo priemones, kartu su įgytu statusu. Ir atvirkščiai, jei vartotojas savo teises perleidžia verslininkui, jam nebus taikoma tokia pati apsauga, kokia buvo taikoma vartotojui.⁶⁴

Daugiausia problemų kyla kvalifikuojant asmenį vartotoju, o sutartį —vartojimo, kai yra dvigubo naudojimo tikslas. Tai yra, kaip reikėtų aiškinti vartotojo sąvoka tais atvejais, kai prekė ar paslauga naudojama tiek verslo, tiek profesiniais ar verslo tikslais. Tokiu atveju reikia nustatyti, koks buvo svarbiausias tikslas. Kad dvigubo vartojimo sutartį būtų galima kvalifikuoti kaip vartojimo, reikia, kad viena šalis žymiu mastu tenkintų ne verslo ar profesiniais tikslus, bet pirmiausia savo asmeninius poreikius. Kai yra sudaroma sutartis dalinai susijusi su verslu, profesija ar prekyba, tuomet vartotojų apsauga turi būti taikoma, jeigu asmuo veikia, visų pirma, už savo profesijos ribų. Tokia formuluotė leistų plačiau aiškinti vartotojo sampratą ir priskirti platesnį ratą asmenų prie vartotojų grupės.⁶⁵ Jei klientas veikia ne verslo tikslais, bet kita sandorio pusė apie tai nežino ir neturi tinkamo pagrindo žinoti, jis neturi būti laikomas vartotoju. Taip pat situacijoje, jei asmuo užsako prekes savo naudojimui, tačiau naudoja juridinio asmens blankus ar prekes, kurios dėl specifikos gali būti naudojamos ir versle. Tokiu atveju asmeniui nebus taikomos vartotojų apsaugos direktyvos ir nacionaliniai įstatymai. Keletas valstybių narių (Vokietija, Švedija, Danija, Suomija, Italija) asmenims, kurie naudoja paslaugas ar prekes mišriais tikslais, bus taikomos vartotojų apsaugos teisės taisyklės. Austrijoje ir Belgijoje tik sutartys, sudarytos išimtinai asmeniniais tikslais, yra vartojimo sutartys.⁶⁶ Sprendžiant dvigubo naudojimo paskirties klausimą paminėtina ETT byla *Horațiu Ovidiu Costea v. SC Volksbank România SA*, kurioje buvo keliamas klausimas, ar fizinis asmuo, būdamas advokatas ir su banku sudarantis paskolos sutartį, nurodydamas paskolos paskirties, gali būti laikomas vartotoju, kai sudarant paskolos sutartį su banku, paskolos grąžinimas buvo užtikrintas ieškovo advokato kontorai priklausančio pastato hipoteka ir pasirašant sutartį ir kaip paskolos gavėjas (fizinis asmuo veikiantis ne profesijos tikslais), ir kaip savo advokato kontoros atstovas. ETT konstatavo, kad nagrinėjamu atveju būtina atsižvelgti į visas konkrečius atvejo aplinkybes, prekes ar paslaugas, dėl kurių sudaryta atitinkama sutartis, nustatyti jos pobūdį ir koks įsigijimo tikslas. ETT išaiškino, kad advokatas, sudarydamas

⁶⁴ *Ibid*

⁶⁵ *Ibid*

⁶⁶ SCHULTE-NOLKE, H. *EC Consumer Law Compendium; comparative analysis*. Bielefeld, Hull and Barcelona, 2008, p. 510.

su banku paskolos sutartį, joje nenurodydamas paskolos paskirties, gali būti laikomas vartotoju tais atvejais, kai atsižvelgiant į bendrą sutarties kontekstą profesinės veiklos tikslas joje nedominuoja.⁶⁷

Teismų praktikoje laikomasi šio išaiškinimo, kad tuomet, kai sutartis sudaroma dvigubo naudojimo tikslu, t.y. tiek verslo, tiek asmeniniams tikslams, teismas, atsižvelgdamas į jam pateiktus įrodymus, turi nuspręsti, ar sudaryta sutartimi buvo siekiama patenkinti atitinkamo asmens poreikius, kurie nėra reikšmingai susiję su jo veikla arba profesija, ar priešingai, naudojimas profesiniam tikslui buvo reikšmingas.⁶⁸ Lietuvos Aukščiausias teismas laikosi griežtos pozicijos ir dvigubo naudojimo sutartis praktiškai visais atvejais kvalifikuoja kaip ne vartojimo sutartis. Vienoje bylų teismas pažymėjo jog: „... ginčo atveju su atsakovu sudarytos sutarties pagrindu kasatorė įsigijo automobilį. Akivaizdu, kad automobilis, neturintis specialios paskirties, gali būti naudojamas tiek verslo, tiek asmeniniams poreikiams tenkinti, byloje pateiktų įrodymų visuma sudaro pagrindą konstatuoti, kad automobilį kasatorė įsigijo ir savo verslo poreikiams tenkinti.“⁶⁹ Teismas nekvalifikavo sudarytos sutarties kaip vartojimo, nors byloje buvo įrodymu, kad automobilis dažnai buvo naudojamas asmeniniams poreikiams, bet prekė buvo naudojama ir profesiniais tikslais, dėl to sutarties nebuvo laikoma vartojimo. Italijoje, analogiškoje situacijoje, kuomet mažos tabako parduotuvės savininkas sudarė sutartį dėl automobilio, kuris buvo naudojamas verslo ir privatiems tikslams tenkinti, teismas tokį asmenį laikė vartotoju⁷⁰.

Taigi, apibendrinant vartotojo sudarytos sutarties tikslas turi būti asmeninių, namų ūkio poreikių tenkinimas, nesusijęs su profesine veikla ar verslu. Tai, kokį statusą asmuo turėjo sutarties sudarymo metu išlieka ir pasikeitus tikslui t.y. jei daiktą ar paslaugą įsigijo verslo tikslams, o vėliau pradėjo naudoti asmeniniams poreikiams tenkinti, jo statusas nesikeis į vartotojo ir atvirkščiai. Kitos šalies žinojimas, koks sutarties tikslas nėra būtinas ir nėra atsižvelgiama vertinant, ar tai yra vartojimo sutartis, o asmuo vartotojas. Daugiausiai problemų praktikoje kyla dėl vadinamų dvigubo naudojimo sutarčių, kai asmuo prekę ar paslaugą vartoja tiek verslo, tiek privatiems poreikiams. Šiuo atveju teismai vertina, kokių mastu paslaugos ar prekės yra naudojamos verslo ir profesiniais tikslais. Pažymėtina, kad

⁶⁷ Europos Teisingumo Teismas. 2015 m. rugsėjo 3 d. sprendimas *Horațiu Ovidiu Costea v SC Volksbank România SA C-110/14*, EU:C:2015:538

⁶⁸ Europos Teisingumo Teismas. 2005 m. sausio 20 d. sprendimas *Johann Gruber v Bay Wa AG C-464/01*, EU:C:2005:32

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 spalio m. 18 d. nutartis civilinėje byloje I. A. v. AB „SEB lizingas“ 3K-3-397/2011

⁷⁰ SCHULTE-NOLKE, H. *EC Consumer Law Compendium; comparative analysis*. Bielefeld, Hull and Barcelona, 2008. p. 510.

tai turi būti nežymus, neesminis naudojimas verslo tikslais, kad tokios sudarytos sutartys būtų laikomos vartojimo, o asmuo vartotoju, kuriam galiotų specialus apsaugos režimas.

Vartojimas ne verslo tikslu, bendriausia prasme reiškia ne profesinį sandorio tikslą. Verslo veiklai būdingas jos nuolatinumas ir pelno siekimas. Ekonominės veiklos nuolatinumo požymis, apibūdinamas veiklos reguliarumu, periodiškumu bei nepertraukiamumu veikiantis tikslais, susijusiais su profesija, verslu ar prekyba. Tai turi būti tęstinė veikla. Motyvacija versle yra pelno siekimas ir pajamų generavimas. Ne verslo tikslai yra priešingi, nėra veiklos nuolatinumo ir iš to nesiekama gauti pajamų.

3.2. Neprofesionalaus investuotojo sutarties tikslas

Investuotojo sutarties tikslas, tam tikrais atvejais, skiriasi nuo vartotojo. Bendriausia prasme lyginant investavimo ir vartojimo sampratas investavimu siekiama pelno, o kartu prisiimama su tuo susijusi rizika, vartojimo tikslas, pagal vartotojų teisių direktyvas yra laikomas prekių ar paslaugų įsigijimas savo verslu, prekyba, amatu ar profesija nesusijusiais tikslais (vartojimo tikslais, šeimos, namų ūkio poreikių tenkinimas). Negalima atmesti, kad vartotojai, investuodami į finansų rinkas, negalėtų tenkinti savo poreikių asmeniniais tikslais, be to, papildomų lėšų siekis ne visada būna svarbiausias investavimo tikslas. Kitas svarbus aspektas, susijęs su investavimo sutartimi, yra rizika, nes kaip buvo minėta su investavimu asmuo prisiima riziką ir siekia padidinti kapitalo lėšas. Ar rizikos kriterijus gali būti eliminuojantis požymis vartotojus iš investicinių paslaugų? Manytina, kad ne, nes patys vartotojai, pirkdami prekes ar paslaugas, prisiima tą pačią riziką. Verslininkų pareiga ženklinti prekes ir teikiant informaciją vartotojui apie siūlomas parduoti ir parduodamas prekes, skirta tam, kad vartotojai galėtų įvertinti prekę ir su ja susijusią riziką per visą nurodytą, įprastą ar numatomą prekės naudojimo laiką.⁷¹ Arba, kaip įstatyme apibrėžiama saugi paslauga — tai kiekviena paslauga, kuri teikiama laikantis numatytų sąlygų ir nepažeidžiant teisės aktuose paslaugai nustatytų saugos reikalavimų ir teikimo metu ar po to nesukelia jokios rizikos arba kelianti minimalią riziką, kuri yra būdinga paslaugai ir laikoma priimtina, ir atitinkančią auštą vartotojų saugos lygį.⁷² Nors investicinės paslaugos visada bus susijusios su riziką, vien tik rizikos kriterijus

⁷¹ Lietuvos Respublikos Ūkio ministro įsakymas dėl prekių ženklavimo ir kainų nurodymo taisyklių patvirtinimo. 2002-09-15 Nr.170, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 50-1927.

⁷² Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999-06-01, Nr. 52-1673, pakeitimai *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 64-2324, 3 straipsnio 7 dalis.

neturėtų nelemti, kad fizinis asmuo nebegali būti laikomas vartotoju finansinių paslaugų atžvilgiu. Vartotoju negalėtų būti laikomas nebent tas asmuo, kurio investicinių paslaugų veiklai būdingas tęstinumas ir kuris sudaro daugiau sandorių nei įprasti vartotojai (spekulantai). Spekuliacinis yra aktyvus finansinių priemonių pirkimas ir pardavimas siekiant ženklaus pelno per trumpą laikotarpį. Spekuliaciniai veiksmai išsiskiria aušta rizika, bet dideliu pelnu. Neprofesionalūs investuotojai spekuliuoja finansų rinkos priemonėmis, siekdami užsidirbti. Toks elgesys labiau primena verslo tikslus, nes tokie investuotojai prisiima didelę riziką, jų pagrindinis tikslas — pelnas ir jų veiksmai yra periodiškai, turi nuolatinumo požymį, kuris būdingas verslui. Spekuliuojant finansinėmis priemonėmis, investavimo rizika reiškia nežinomybę dėl investicijų vertės ateityje. Reikia paminėti, kad rizikų yra pakankamai daug, tai ir neužtikrintumas dėl būsimų pajamų iš investicijų, infliacijos rizika, palūkanų normų rizika.⁷³ Už kiekvieną veiklą, turinčią tam tikras grėsmes, yra gaunamas atlygis kaip kompensacija už patiriamą riziką. Kita vertus, kuo didesnė investavimo rizika, tuo didesnis neapibrėžtumas dėl finansinių tikslų įgyvendinimo, bet kartu grąža yra didesnė. Neapibrėžtumą galima vertinti kaip galimybę pasipelnyti. Taigi dar kartą parodo, kad pelnas nėra galimas be rizikos, o nerizikuojant papildomos pajamos negali būti uždirbamos.

Pagal FPRĮ 3 straipsnio 14 dalį investuotoju laikomas asmuo, nuosavybės teise turintis finansinių priemonių arba ketinantis jų įsigyti. Investavimas gali būti priemonė, kurios pagalba galima siekti socialinės lygybės, darbininkų klasės sustiprėjimo ir įtampos tarp socialinių klasių mažinimo.⁷⁴ Investavimo sutartimi neprofesionaliems investuotojams, daugeliu atveju svarbiausia — pinigų saugumas, o ne didelė finansinė grąža. Reikia pažymėti, kad neprofesionalių investuotojų tikslai gali būti skirtingi, atsižvelgiant į jų siekius. Kaip buvo aptarta ankščiau, neprofesionalus investuotojas gali būti ir juridinis asmuo, kuris paprastai turi didesnius finansinius išteklius nei paprasti vartotojai ir toks investuotojas, sudarydamas sutartį, visų pirma, sieks uždirbti, bet ne tenkinti savo namų ūkio ar šeimos interesus. Investavimo sutarties tikslą, priešingai, nei vartojimo, labai sunku įvardinti, nes investavimo tikslas kiekvienam investuotojui yra labai individualus dalykas. Pavyzdžiui, tikslai investuojant gali būti siekis gauti reguliarias išmokas kaip palūkanas, padidinti kapitalo vertę arba išsaugoti kapitalą, kaupti pensiją. Tačiau pagrindiniu

⁷³ MACNEIL, I. *An introduction to the law on financial investment*. Oxford and portland, oregon 2005. p.16

⁷⁴ DIDŽIULIS, L. *Finansų tarpininkų profesinė civilinė atsakomybė, kaip investuotojų apsaugos priemonė: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014, p. 62.

investavimo tikslu laikoma pelno siekimas, investuojant laisvas lėšas, taip siekiant ateityje padidinti kapitalą.

Namų ūkiai nėra linkę taip rizikuoti kaip spekuliantai. Komisijos žaliojoje knygoje pažymėta, kas mažmeniniai investuotojai norės investuoti į kapitalo rinkas tik tuomet, jeigu pasitikės tomis rinkomis ir jose veikiančiais finansų tarpininkais ir manys, kad gali saugiai užsitikrinti didesnę savo santaupų grąžą.⁷⁵ Saugumas ir nedidelė investavimo rizika, pagrindiniai kriterijai, kuriais vadovaujasi dauguma vartotojų, kuriems investavimas nėra jų verslas, bet veikiau būdas pagausinti šeimos ar namų ūkio pajamas. Neprofesionalus investuotojas ES teisėje vis labiau pradedamas tapatinti kaip investicinių paslaugų vartotojas.⁷⁶ Su investavimo sutartimis dažnai kyla klausimas, ar investavimas gali būti ne verslo tikslu, kurio pagrindinis motyvas nėra pelno siekimas. Vienareikšmiško atsakymo nėra, nes neprofesionalių investuotojų spekuliacinę veiklą galima prilyginti verslo tikslams, tai priklauso ir nuo investicijos grąžos, investuoti į rizikos fondus pelninga, bet tuo pačiu rizikinga. Tuo tarpu namų ūkiai, kurių investavimo tikslas taupyti ar kaupti kapitalą senatvei, ar panaudoti laisvas lėšas protingai, kai tokia veikla nėra tęstinė, investicijų paskirtis turėtų būti laikoma ne verslo tikslais, o tikslu asmeninimas poreikiams tenkinti. Vienas iš būdų nustatyti, ar sutartis priskiriama vartojimui, galėtų būti asmenų tikslai panaudoti gautas lėšas. Nors vienoje teismo bylų buvo konstatuota, jog „*vertinant sutarties priskyrimą vartojimo ar ne vartojimo sutartims, teisinę reikšmę turi pradinis tikslas, kuriam ši sutartis sudaryta. Priešingas aiškinimas leistų išplėsti vartojimo sutartims skirtą teisinį reguliavimą ir aiškaus verslo pobūdžio sutartims, kai verslininkas iš verslo sutarties gautas pajamas panaudotų ar ketintų panaudoti vartojimo tikslais. Gautų pajamų panaudojimo tikslo vertinimas būtų pernelyg neapibrėžtas ir spekuliatyvus, nes nėra jokio teisinio instrumento, kuris su tam tikru patikimumu leistų nuspėti, juolab kontroliuoti, kur asmuo panaudos gautas lėšas.*“⁷⁷ Tačiau ši nutartis diskutuotina, nes, pavyzdžiui, Lietuvos Bankas neteismine tvarka nagrinėjantis ginčus tarp vartotojų ir finansų institucijų, vartotojais laiko fizinius asmenis, jeigu finansinės paslaugos yra skirtos jų asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, o finansų rinkos dalyvis, sudarydamas sutartį, žinojo ar privalėjo žinoti apie finansinių paslaugų paskirtį.⁷⁸ Taigi tokiems vartotojams yra taikoma MiFID direktyvos apsauga, kuri griežčiau reguliuoja

⁷⁵ Europos Komisija. Žalioji knyga kapitalo rinkų sąjungos kūrimas, Briuselis 2015 02 18 COM(2015) final

⁷⁶ MOLONEY, N. *How to protect investors: lessons from the EC and the UK*. Cambridge university press 2010, p. 40

⁷⁷ *Ibid*

⁷⁸ [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lb.lt/lt/duk/vartotoju-ir-finansu-rinkos-dalyviu-gincai/kas-turi-teise-kreiptis-i-lietuvos-banka-del-ginco-tarp-vartotojo-ir-finansu-rinkos-dalyvio-nagrinejimo>>

investuotojų apsaugą, bet taip pat jiems galioja vartotojų teisės nuostatos, suteikiančios teisę į neteisminę gynybą. Neprofesionalus investuotojas, kuris yra juridinis asmuo, tokiomis teisėmis naudotis negali.

Teisiniu požiūriu, bet kokia investicija yra nuosavybės teisės arba kreditoriaus reikalavimo teisės objektas. Ji gali būti tiek valstybės, tiek privačių juridinių ar fizinių asmenų nuosavybė.⁷⁹ Investavimo prigimtis lemia tai, kad investuotojas įsigyja finansinių priemonių ne abstrakčiai, bet konkrečiai. Ekonominiu požiūriu terminas „investicijos“ kilęs iš lotyniško žodžio „invest“, reiškiančio „įdėti“⁸⁰. Investicija reiškia lėšų padėjimą, kurių tikslas, vėlesnis jų padidėjimas. Tuo pačiu, kapitalo prieaugio turi pakakti tam, kad investitoriui būtų kompensuota tai, kad jis šiuo periodu atsisako naudoti turimas lėšas, jam turi būti atlyginta už riziką ir jam turi būti atlyginti būsimi infliacijos nuostoliai. Teisėje investicijos sąvoka buvo aiškinama Konvencijos dėl valstybių ir kitų valstybių piliečių ginčų investicijų srityje sprendimo (ICSID konvencija)⁸¹ prie kurios yra prisijungusi ir Lietuvos Respublika. Nors ši konvencija skirta apsaugoti investuotojus, kurie investuoja į Valstybės, tačiau investicijos apibrėžimas lieka artimas ir kai investuojama į finansines priemones. Arbitražo byloje *Salini prieš Maroką*⁸² buvo išskirti penki elementai identifikuojantys investiciją: tai tam tikra laiko trukmė, indėlio egzistavimas, rizikos prisiėmimas, tai turi būti esminis realus įsipareigojimas ir operacija turėtų prisidėti prie priimančios valstybės plėtros. Paskutinis kriterijus dažniausiai nėra svarbus kvalifikuojant investiciją.⁸³ Šiuos kriterijus pagal teisės analogiją galima pritaikyti ir apibūrinant neprofesionalaus investuotojo investiciją į finansų rinkas: jis prisiima riziką ir įsipareigojimus, turi investicinį produktą ir tam tikrą laiką turi teises į reikalavimą.

Kadangi finansinėmis priemonėmis neprofesionalus investuotojas turi nuosavybės arba reikalavimo teises, kyla klausimas, ar jis gali jas įkeisti. Tai yra įmanoma vertybinių popierių atpirkimo (repo) sandoriais, trumpalaikės paskolos forma. Jeigu klientas turi vertybinių popierių, galima pasiskolinti lėšų parduodant turimus vertybinius popierius bankui, įsipareigojant, kad nustatytu laiku ateityje juos atpirks už sandorio metu sutartą

⁷⁹ VALANČIUS, L. K. *Investicijų teisė*: monografija. Vilnius: Eurigmas, 2005, p.12.

⁸⁰ Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.

⁸¹ 1965 m. Konvencija dėl valstybių ir kitų valstybių piliečių ginčų investicijų srityje sprendimo. *Valstybės žinios*, 2002-12-04, Nr. 115- 5137.

⁸² 2001 m. liepos 23 d. ICSID byla nutartis dėl jurisdikcijos *Salini Costruttori, S.p.A. ir Italstrade prieš Maroką Karalystę* Nr. ARB/00/4,

⁸³ SUREDA, A. R. *Investment Treaty Arbitration judging under uncertainty*. Cambridge university press, 2012, p. 60.

kainą. Taigi neprofesionalus investuotojas gali laisvai disponuoti savo turimomis nuosavybės teisėmis finansinėse paslaugose.

Vienas iš MiFID direktyvos tikslų — investuotojų apsaugos gerinimas. Vartotojų ir jas teikiančių bendrovių informacijos asimetrija bei didėjantis siūlomų produktų sudėtingumas ir didelės gyventojų dalies finansinio raštingumo trūkumas, kartu su kitais veiksniais lemia tai, kad asmenys priima neteisingus sprendimus (kurie smarkiai pažeidžia jų interesus) taupymo, investicijų ir išskolinimo srityje. Siekiant nuo tokio reiškinio įstatymiškai apsaugoti asmenis, teisėkūros institucijos priėmė reglamentus, kurie gina vartotojo poziciją, siekiant pusiausvyros tarp jų interesų ir rinkos veiklos vykdytojų, į tokį modelį ir buvo orientuota direktyva. Smulkieji investuotojai gavo platesnį produktų ir paslaugų pasirinkimą, leidžiantį maksimizuoti jų santaupų grąžą, taip užtikrinant aukštesnį pragyvenimo lygį ir turint daugiau santaupų išėjus į pensiją. Taip pat, jie turi vienodą apsaugos lygį, nesvarbu, ar pasirenka investuoti savo valstybėje ar kitoje valstybėje narėje.⁸⁴ Dėl to MiFID dažnai minima ir kaip vartotojų apsaugos direktyva. Gali kilti pagrįstas klausimas, kodėl MiFID direktyvoje nebuvo pasirinkta naudoti vartotojo sąvokos, o ją pakeitė neprofesionalus investuotojas. MiFID skiriasi nuo kitų vartotojo apsaugos sričių, nes joje numatytas lankstesnis reguliavimas. Profesionalūs investuotojai gali prašyti juos priskirti prie neprofesionalių investuotojų, o mažmeniniai investuotojai, atitinkantys įstatyme nustatytus kriterijus, gali teikti prašymą priskiriant juos profesionaliems klientams.⁸⁵ Kaip jau buvo aptarta ankščiau, vartotojais preziumuojami visi asmenys, kurie sudaro sutartis ne verslo tikslais. Asmeninės savybės nėra svarbios ir visi laikomi silpnesne sandorio šalimi, vartotojas neturi pasirinkimo rinktis. Finansų rinkos paslaugos yra specifinės ir turi aukštą likvidumą, riziką ir grąžą. Todėl buvo pasirinkta nevaržyti asmenų ir leisti jiems rinktis kokiais investuotojais jie nori būti ir kokį apsaugos lygį turėti, nes yra asmenų, kurių pagrindinės pajamos yra iš investavimo, arba jų turimos žinios investavimo srityje yra tokios geros, kad jiems nereikia papildomos apsaugos. Per didelis arba nelankstus finansinių rinkų reguliavimas gali mažinti tos rinkos likvidumą, stabdyti augimą, todėl lankstesnės sąvokos ir teisių apsauga, atsižvelgiant į rinkos ypatumus, yra vienas iš sprendimų, kaip nesuvaržyti rinkos, tačiau apsaugoti investuotojus.

⁸⁴ Markets in Financial Instruments Directive (MiFID): Frequently Asked Questions MEMO/07/439; 2007 October 29

Brussels, [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-07-439_en.htm>

⁸⁵ GERAINT, G. HOWELLS, I. RAMSAY T. *Handbook of Research on International Consumer Law (Research Handbooks in International Law Series)*. Edward Elgar Publishing, 2010, p. 431.

4. NEPROFESIONALAUS INVETSUOTOJO IR VARTOJO SĄVOKOS

Neprofesionalus investuotojas ES teisėje vis labiau pradedamas tapatinti kaip investicinių paslaugų vartotojas.⁸⁶ ES vartotojų apsaugos teisė saugo vartotojus, kaip fizinių asmenį, kuris veikia ne verslo prekybos ar profesijos tikslais. ES finansų sektoriaus direktyvos, tokios kaip MIFID, siekiama tinkamai pritaikyti reguliavimą galutiniam naudos gavėjui, reikalaujant nustatyti kitokias taisykles neprofesionaliems investuotojams ir profesionaliems investuotojams.⁸⁷ MiFID direktyvoje 4 straipsnio 11 ir 12 dalyje investuotojai, kaip jau buvo minėta, yra suskirstyti į dvi grupes, tai profesionalūs investuotojai ir neprofesionalūs investuotojai. Europos Komisijos dokumentuose ir MiFID direktyvoje kalbant apie mažmeninius investuotojus vartotojo sąvoka yra naudojama *expressis verbis*.⁸⁸

Įvairiuose teisės aktuose dėl finansų rinkų yra minimas terminas „vartotojas“ pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymo⁸⁹ 47 straipsnio 2 dalies 1 punkte įtvirtinta vartotojo samprata, pagal kurią vartotojas, be kita ko, yra fizinis asmuo, sudarantis su finansų rinkos dalyviu finansinių paslaugų sutartį, išskyrus profesionalius klientus. Lietuvos bankas nagrinėja ginčus tarp vartotojo ir finansų rinkos dalyvio. Teisę kreiptis į Lietuvos banką dėl ginčo išnagrinėjimo neteisimine tvarka turi tik vartotojas. Tai fizinis asmuo, kurio asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams skirta finansinė paslauga arba apdraustasis, naudos gavėjas, nukentėjęs trečiasis asmuo ar kitas asmuo, jeigu finansinės paslaugos yra skirtos jų asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, o finansų rinkos dalyvis, sudarydamas sutartį, žinojo ar privalėjo žinoti apie finansinių paslaugų paskirtį. Profesionalūs investuotojai negali kreiptis į Lietuvos banką dėl ginčo nagrinėjimo. Šiuo įstatymu vartotojui suteikiama teisė į ginčo nagrinėjimo procedūrą neteisimine tvarka. Iš direktyvos 93/13/EEB⁹⁰ dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais taikymo srities nėra pašalinti sandoriai, susiję su investicinių priemonių įsigijimu, tačiau direktyvos priede, nurodytame pavyzdinių nesąžiningų sutarčių sąlygų sąrašė, numatyta, kad kai kurios iš nurodytų pavyzdinių sąlygų nelaikomos nesąžiningomis

⁸⁶ MOLONEY, N. *How to protect investors: lessons from the EC and the UK*. Cambridge university press 2010. p 40.

⁸⁷ BLAIR M. *Financial services law*. Second edition oxford university press

⁸⁸ Markets in Financial Instrument Directive (MiFid II): Frequently Asked Questions, European Commission MEMO, Brussels, 15 April 2014; direktyvos konstatuojamoji dalis 61 punktą, 52 straipsnio 2 dalis, 53 straipsnis.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos banko įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) *Valstybės žinios*, 1994-12-23, Nr. 99-1

⁹⁰ 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos Direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais OJ L 95, 21.4.1993

sandoriuose dėl perleidžiamų vertybinių popierių finansinių priemonių ir kitų produktų ar paslaugų, kai kaina yra susieta su svyravimais vertybinių popierių rinkoje, arba finansinės rinkos kursams, kurių pardavėjas ar tiekėjas nekontroliuoja. Taigi ir nesąžiningų sutarčių sąlygų direktyvos nuostatų taikymas vertybinių popierių, kitų finansinių priemonių, kurių kaina priklauso nuo finansų rinkų svyravimų, įsigijimo sandoriams yra ribotas. Šie sandoriai išskirti tik dėl savo specifikos, bet tai, kad investiciniai sandoriai nėra pašalinti iš direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų įrodo, kad asmenys, įsigydami finansines priemones, gali būti laikomi vartotojais.

Kaip anksčiau darbe buvo minėta, neprofesionalūs investuotojai gali būti tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys, o vartotojais ES teisėje ir Lietuvos Respublikoje laikomi tik fiziniai asmenys. Vis dėlto, kai neprofesionalus investuotojas yra fizinis asmuo ir jo pagrindinis tikslas nėra pelno siekis iš investicijų, toks asmuo turėtų būti suprantamas kaip vartotojas finansinių paslaugų aspektu. Nors šios sąvokos skiriasi ir neprofesionalaus investuotojo sąvoka žymiai platesnė, apimanti tiek fizinius, tiek juridinius asmenis ir įvedanti papildomą kriterijų — asmens konkrečias savybes, tam tikrais atvejais neprofesionalaus investuotojo sąvoka apima ir vartotojo sąvoka. Pavyzdžiui, kai investuotojas fizinis asmuo, turintis taupymo tikslais kelias finansines priemones arba jos skirtos jų asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams tenkinti.

L. Didžiulis taip pat sutinka, kad sąvokos nėra tapačios. Atsižvelgdamas į neprofesionalaus investuotojo pobūdį, jis teigia, kad dažnai praktikoje neprofesionalaus investuotojo ir vartotojo sąvokos turėtų sutapti ir turėtų būti taikomas kompleksinis tokio investuotojo-vartotojo apsaugos režimas t.y. turėtų būti taikomos ir MiFID nuostatos, ir subsidiariai vartotojų teisę reglamentuojančios normos, o kilus kolizijai tarp skirtingų teisės institutų, pirmenybė turėtų būti teikiama MiFID nuostatoms, kaip specialiosiomis finansų rinkos nuostatoms, kadangi jos yra griežtesnės ir labiau saugančios investuotoją.⁹¹ Kadangi mažmeninio investuotojo ir vartotojo sąvokos nėra visiškai tapačios, todėl turi būti aiškintinos savarankiškai.⁹² Dėl šių sąvokų skirtingos apimtys jos nėra vienodos. Todėl darytina išvada, kad mažmeninio investuotojo ir vartotojo sampratos grindžiamos sutaptimi, tais atvejais, kai mažmeniniai investuotojai yra fiziniai asmenys ir jų pagrindinis tikslas protingas pinigų kaupimas ar taupymas, o ne pelno siekimas, bet ne tapatumu, nes

⁹¹DIDŽIULIS, L. *Finansų tarpininkų profesinė civilinė atsakomybė, kaip investuotojų apsaugos priemonė*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014. p. 64

⁹² *Ibid* p. 65

neprofesionalaus investuotojo sąvoka kur kas platesnė už vartotojo.⁹³ Neprofesionalaus investuotojo sąvoka konkrečiais atvejais gali apimti ir vartotojo sąvoka.

Neprofesionalus investuotojai yra labiau saugomi *ex ante*. Prieš įsigydami finansinius instrumentus, jie turi susipažinti su galima rinka, perkamu investiciniu produktu,⁹⁴ turi laiko nuspręsti ar tas investavimo produktas jam yra tinkamas ir priimtinas. Vartotojai dažniausiai nėra taip nuodugniai supažindinami su prekėmis ar paslaugomis, tačiau jie saugomi *ex post* įstatyme numatytos taisyklės, leidžiančios grąžinti prekes, garantijos reikalavimai prekėms ir paslaugoms.

⁹³ DIDŽIULIS, L; NAVICKAITĖ- SAKALAUŠKIENĖ, L. Vartojimo sutarčių kvalifikavimo problemos. *Justitia Nr. 2(74)* 2010 m. p.101.

⁹⁴ MOLONEY N. The investor model underlying the EU's investor protection regime: consumers or investors. *European bussiness organization law review* 13: 169-193, 2012.

5. TIKSLAI ATSKIROSE INVESTICINIŲ PASLAUGŲ SUTARTYSE

Šioje darbo dalyje bus analizuojama ar pagal tikslą investicinės paslaugos gali būti sudarytos ne verslo tikslais. Tikslas bus analizuojamas konkrečių paslaugų atžvilgiu, kurios šiuo metu Lietuvoje ir visoje ES yra vienos populiariausių tarp investuotojų.

5.1. Pensijų kaupimo fondai

Dėl blogėjančių demografinių tendencijų ir socialinių pokyčių šiuolaikinės pensijų sistemos reformų tikslas yra skatinti alternatyvius pensijų kaupimo šaltinius, didinti gyventojų asmeninę atsakomybę už savo būsimas pensijas ir mažinti pirmosios pakopos socialinio draudimo pensijų išpareigojimus.⁹⁵ Siekiant palengvinti ateities pensininkų išlaikymo našta valstybei, įkurti pensijų fondai, vadinamoji II pensijų pakopa. Norintys dar papildomai susikaupti lėšų senatvei gali asmeniškai kauptis III pakopos pensijų fonde. Pensijų kaupimo sutartys taip pat laikomos finansinėmis priemonėmis, tačiau joms MiFID direktyva netaikoma, nes ji reguliuoja tik vertybinių popierių rinką. Pensijų kaupime dalyvauja asmuo, su kuriuo arba kurio naudai yra sudaryta pensijos sutartis ir kurio vardu pensijų fonde yra atidaryta asmeninė pensijos sąskaita.⁹⁶ Pasirinktame pensijų fonde atidaroma asmeninė pensijų kaupimo sąskaita į kurią kas mėnesį pervedamos lėšos. Procentas nuo bazinės įmokos mokesčių Sodrai, savanoriška įmoka iš atlyginimo ir procentinė įmoka nuo praeitų metų vidutinio šalies darbo užmokesčio, mokama iš valstybės biudžeto lėšų. Pensijų fonde kaupiamos lėšos yra investuojamos į vertybinių popierių. Priklausomai nuo to, kokį fondą pasirenka asmuo, kaupimo laikotarpio ir gaunamo atlyginimo priklausys sukauptos pensijos dydis. Ilgalaikio investavimo nauda yra sudėtinių palūkanų efektas. Jo esmė — kasmet vidutiniškai uždirbamos tam tikros palūkanos (ar pelnas), o kitais metais jau investuojamos ir pernykštės palūkanos, nuo kurių vėl uždirbamos palūkanos. Kuo ilgesnis kaupimo laikotarpis, tuo sparčiau auga kaupiama suma. Pasinaudoti sukauptais pinigais galima tik sulaukus pensinio amžiaus. Ankščiau laiko šių lėšų atsiimti ir naudoti negalima, jos tikslinės, kaupiama pensijai.

II ir III pakopos pensijų fondai yra saugesni nei įprastiniai investiciniai fondai, nors savo esme yra tie patys investiciniai fondai, tačiau įstatymai pensijų fondams yra numatę daug

⁹⁵ BITINAS, A. Profesiniai pensijų fondai: teisinis reguliavimas ir problemos, *Teisė* t. 95 2015 m. p. 7.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas. *Valstybės Žinios*, 2003-07-04, Nr. 75-3472, nauja įstatymo redakcija nuo 2012-11-13, *Valstybės Žinios*, Nr.136-6964.

griežtesnius apribojimus. Pensijų fondą valdanti įmonė turi turėti nepriekaištingą reputaciją, įmonės steigimo lėšos turi būti skaidriai uždirbtos arba pasiskolintos. Keliami aukšti reikalavimai fondų valdytojams. Šių finansų tarpininkų veikla yra nuolat prižiūrima valstybinių institucijų. Pensijų fondo turtas nuo valdymo įmonės yra atskirtas, tam, kad institucijos finansinė būklė neturėtų įtakos sukauptai pensijai. Finansų institucijai bankrutavus visa pinigų suma išliktų. Pensijų fondams tai pat galioja ir geografiniai apribojimai. Lietuvos II ir III pakopos pensijų fondai gali investuoti tik į Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijai, bei Europos Sąjungai priklausančių valstybių rinkas. Į kitas rinkas pensijų fondai negali investuoti, nes jos laikomos nepakankamai patikimomis. Lietuvos pensijų fondai gali investuoti tik į tas kompanijas, kurių akcijomis ar obligacijomis prekiaujama biržose, o investicijos privalo būti plačiai diversifikuotos, taip sumažinant vertybinių popierių riziką. Toks pensijų fondo bankrotas reikštų, kad asmenys, kaupiantys lėšas senatvės pensijai, netektų dalies pajamų, be to, tai turėtų didelių neigiamų socialinių padarinių: žlugtų pasitikėjimas ne tik socialine sistema, bet ir visa valstybe. Asmens finansai ir ribotos galimybės leidžia pasirinkti labiausiai tinkamą senatvės pensijos kaupimą ar investuoti pinigus į labiau rizikingus vertybinius popierius akcijas ar į priešingai obligacijas, kurios yra saugesnės — nėra vieno unikalaus produkto tinkančio visiems vartotojams.⁹⁷

Tokių dalyvių pagrindinis tikslas šiuo atveju yra sukaupti papildomų pajamų senatvei. Asmenys, pervedantys periodines įmokas ir siekdami užsitikrinti santaupų senatvėje, atitiktų vartotojo sąvokos požymius, visų pirma, jie fiziniai asmenys, o antra, jų tikslas ne pelno siekimas, bet taupymas ateičiai. *De jure* nors vartotoju laikomi asmenys, kurie išleidžia laisvas pinigines lėšas savo asmeniniams poreikiams tenkinti, kaupiančių asmenų tikslas vėlesnis šių lėšų panaudojimas savo poreikiams tenkinti senatvėje ir toks jų veikimas nėra susijęs su verslu ar profesija, tai asmeninio pobūdžio interesas. Kad pensijų fondo veikloje asmuo veikia ne kaip investuotojas, bet kaip vartotojas, atsispindi ir Europos Komisijos dokumentuose, kuriuose buvo pabrėžta, kad reikia mažinti informacijos asimetriją ir skatinti vartojimų pasitikėjimą pensijų fondais. Tokie veiksniai kaip: metiniai mokesčiai, istorinis ir nuspėjamas pelnas, garantijos ir investavimo strategijos, yra svarbūs veiksniai, galutiniam sukauptų lėšų kiekiui išėjus į pensiją, todėl vartotojas turi juos žinoti.⁹⁸ Vartotojai į šiuos fondus pasirenka investuoti tikslingai ir ilgą laiko tarpą, kitaip

⁹⁷An Overview By the Products Research Group of the Pensions and Long Term Care Working Party : *How pensions can help meet consumer needs under the new Social Care regime*. Institute and Faculty of Actuaries, 2015 p.6.

⁹⁸European Commission consultation document *Capital Markets Union: action on a potential EU personal pension framework* [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą:

nei investuotojai, jie savo lėšas gali atgauti tik sulaukę pensijos amžiaus, siekdami tenkinti savo poreikius senatvėje, todėl jie laikytini vartotojais finansinėse paslaugose.

5.2. Indėlių paslaugos

Indėlis tai investavimo/taupymo priemonė, leidžianti laikyti pinigus finansinėje įstaigoje ir už tai gauti tam tikras palūkanas, pelną. Padėti indėlius bankuose ar kredito unijose gali tiek gyventojai, tiek juridiniai asmenys ar valdžios institucijos. Su indėliais praktikoje iškyta daug probleminių klausimų, būtent dėl to, kad bendruoju atveju indėlis *per se* nėra finansinė priemonė, bet finansine priemone laikytinas indėlio sertifikatas, kuris, kartu su išdo vekseliais, komerciniais vekseliais, bankų akceptais ir kitomis priemonėmis, reiškiančiomis trumpalaikį skolinį įsipareigojimą patikimoms institucijoms, yra priskirtinas prie pinigų rinkos priemonių. Tokie indėlių sertifikatai, būdami pinigų rinkos priemone, patenka į MiFID reguliavimo sritį. Indėlis, savaime nebūdamas finansine priemone, tam tikrais atvejais gali kelti finansinėms priemonėms būdingą riziką, kurią lemia tokio indėlio struktūros ir sudėtinių dalių ypatybės⁹⁹. Mažiau žinių turintys klientai dažnai susivilioja didesne grąža siūlomais indėlių sertifikatais, patys nesuprasdami, kad turi ne indėlį, o finansinę priemonę.

Banko indėlio sutarties samprata yra pateikta CK 6.892 straipsnyje, viena šalis (tai gali būti tik bankas arba kredito įstaiga, gavusios licenciją iš Lietuvos banko) įsipareigoja priimti iš kitos šalies pinigų sumą ir sutarties terminui pasibaigus grąžinti indėlį ir palūkanas. Kai indėlininkas yra fizinis asmuo, banko indėlio sutartis pripažįstama vieša, bankas privalo sudaryti indėlio sutartį su bet kuriuo fiziniu asmeniu, kuris kreipiasi be teisės suteikti jam kitokias sąlygas, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus. Padėtas indėlis banke arba kredito institucijoje, patogus būdas saugoti pinigus ir gauti palūkanų, kurių dydis negali būti nustatytas atsižvelgiant į indėlininko asmenines, tarnybines ar kitas savybes, nesusijusias su indėlio suma, rūšimi ar terminu ir šis draudimas garantuoja visiems tos pačios kategorijos indėlininkams vienodas sąlygas.

<http://ec.europa.eu/finance/consultations/2016/personal-pension-framework/docs/consultation-document_en.pdf>

⁹⁹ Lietuvos banko Priežiūros tarnybos direktoriaus 2014 m. balandžio 1 d. sprendimu Nr. 241-42 Lietuvos banko priežiūros tarnybos pozicija dėl Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkos įstatymo taikymo indėlių atžvilgiu apimties

Kai indėlio paslaugomis naudojasi fizinis asmuo, su juo bankai arba kredito įstaigos privalo sudaryti sutartį. Viešosios sutarties institutas atspindi viešąjį interesą, kad įsikišant į sutarčių sudarymo procesą, būtų užtikrintas šalies ūkio funkcionavimas bei asmeniniai (buitiniai) gyventojų poreikiai, strategiškai svarbių prekių prieinamumas, apginta silpnesnė sutartinio santykio pusė — paslaugų vartotojas.¹⁰⁰ Būdama silpnesnė pusė, fizinis asmuo, indėlininkas atitinka vartotojo sąvokos subjektyvųjį požymį. Asmenims, nusprendusiems įsigyti ne indėlį, bet indėlio sertifikatą, bus taikomos direktyvos taisyklės ir neprofesionalaus investuotojo režimas. Tokių asmenų sutartis nebus laikoma viešąja, bet neprofesionalus investuotojas, kuomet jis fizinis asmuo, gali atitikti vartotojo sąvokos reiklavimus.

Svarbiausias aspektas nustatyti, ar galime laikyti asmenį vartotoju, kuris, skolindamas pinigus bankui t.y. padėdamas indėlį ir už tai gaudamas pelną (palūkanas), veikia kaip vartotojas. Reikėtų vertinti, koks pagrindinis tikslas, dažniausiai indėliai skirti taupyti ir kaupti lėšas nenumatytiems atvejams, didelio pelno gavimas nėra pagrindinis motyvas, nes investuotojai, norintys užsidirbti, renkasi didesnės grąžos investavimo priemones. Panašiai kaip dvigubo vartojimo sutartis, kur tenkinami ir asmeniniai, ir profesijos ar verslo poreikiai, toks investuotojas pirmiausia atsideda lėšas nenumatytiems gyvenimo atvejams, be abejo, jam tai būtų nenaudinga, jeigu atsisakydamas naudoti pinigus dabar ir apriboti vartojimą, ateityje nieko už tai negautų. Siekis, ilguoju laikotarpiu užtikrinti pagrindinius namų ūkio gerovės poreikius, konkrečių sandorių atveju galėtų būti laikomas kriterijumi, leidžiančiu atriboti vartotojus nuo investuotojų, kurie spekuliuoja rinkoje siekdami pelnų.¹⁰¹ Spekuliuoti indėliais jų sertifikatais, kurie yra tik vardiniai neįmanoma, todėl galima teigti, kad tokių asmenų pagrindinis motyvas kaupti ir gauti lėšų savo asmeninei gerovei užtikrinti.

Tai leidžia daryti išvadą, kad vartotojo sąvoka sutampa su indėlininko ir neprofesionalaus investuotojo sąvokomis, kaip šie yra fiziniai asmenys turi indėlių sertifikatus arba indėlius banke.

5.3. Skolos vertybiniai popieriai

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vilniaus energija“ v. Vilniaus miesto savivaldybė, Nr. 3K-3-280.

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gegužės 15 d. nutartis Civilinėje byloje L. S. v. AB DNB Nr. 3K-7-168-687/2015

Skolos vertybiniai popieriai, kaip apibrėžta vertybinių popierių įstatyme, yra įsiskolinimo patvirtinimo perleidžiamieji vertybiniai popieriai, išskyrus vertybinius popierius, kurie yra lygiaverčiai akcinių bendrovių akcijoms arba kurie, atlikus jų konvertavimą ar suteiktų teisių realizavimą, suteikia teisę įsigyti akcijas arba joms lygiaverčius vertybinius popierius.¹⁰² Tai yra ne kas kitas, o paskola, dėl to, dar vadinami skolos vertybiniais popieriais. Vieni populiariausių skolos vertybinių popierių yra obligacijos, nors reikia pažymėti, kad obligacijos gali būti laikomos ir pinigų rinkos objektu, priklausomai nuo jų atpirkimo termino, nors dažniausiai jų atpirkimo terminas yra ilgesnis nei metai, todėl dauguma obligacijų yra kapitalo rinkos vertybiniai popieriai. Obligacijas leidžia valstybės, verslo įmonės, norėdamos prisitraukti kapitalą. Obligacijos sudaro galimybes vyriausybinėms ir verslo kompanijoms greitai pritraukti trūkstamą kapitalo kiekį nenaudojant savų pinigų. Kaip ir už paskolą, obligacijų turėtojams yra kasmet mokamos palūkanos, o suėjus nustatytam terminui iš asmenų yra išperkamos obligacijos, emitento dieną nustatyta nominale verte. Obligacijų turėtojas yra laikomas bendrovės kreditoriumi.

Kadangi obligacijos laikomos skolos vertybiniais popieriais, jiems taikomas MiFID direktyvos reguliavimas. Asmenims, nusprendusiems investuoti į obligacijas ir kitus skolos vertybinius popierius, bus taikomas neprofesionaliais investuotojo režimas. Obligacijos laikomos viena saugiausių investicinių formų su nedidele grąža. Obligacijų turėtojai gali laikyti turimas obligacijas iki išpirkimo termino, gaunami palūkanas kas ketvirtį arba kas metus, tačiau prireikus pinigų, obligacijas galima parduoti biržoje. Skirtingai nuo indėlių ir jų sertifikatų, obligacijos nėra vardinės, todėl jomis galima laisvai disponuoti. Vertinant ar neprofesionalus investuotojas, įsigydamas šių finansinių priemonių, gali atitikti vartotojo sąvokos savybes, reikia konkrečiai įvertinti kiekvieno asmens investicijos tikslus ir ar skolos vertybinius popierius įsigyja fizinis ar juridinis asmuo. Jeigu fizinis asmuo nusprendžia investuoti į obligacijas ar kitas pinigų rinkos priemones ir taip ateityje gauti papildomų lėšų asmeniniams tikslams ar garantuotai gerovei, tokio neprofesionalaus investuotojo samprata apima ir vartotojo sampratą.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į gaunamų lėšų kiekį, nes asmens pajamomis laikomas gaunamas atlygis už darbą, pastangas ar kaip investicijų grąža. Pajamos gali būti gaunamos pinigais arba natūra. Vartotoju laikomas asmuo, kuris veikia su darbu, profesija ir verslu nesusijusiu tikslu. Iš visų šių veiklos tikslų asmuo gauna pajamas, kurios yra

¹⁰² Lietuvos Respublikos Vertybinių popierių įstatymas 2 straipsnio 28 p. *Valstybės žinios*, 2007-01-18 d. Nr. 17-626 *Nauja redakcija nuo 2015-11-26*. TAR Nr. XII-2074.

apmokestinamos gyventojų pajamų mokesčiu. Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme nustatyta,¹⁰³ kad gyventojai taip pat turi sumokėti už palūkanas gautas ne iš nuosavybės vertybinių popierių, jeigu skirtumas tarp perleidimo ir realizavimo sumos ir įsigijimo kainos viršija 500 eurų (nuo 2015-01-01 iki 2015-12-31 buvo 3000 eurų) per mokestinius metus. Kai obligacijos iš gyventojų yra išperkamos, gyventojų pajamomis laikomos palūkanos, gautos už šiuos vertybinius popierius. Kai obligacijos iš gyventojų ne išperkamos, o jis šiuos vertybinius popierius parduoda ir gauna sandorio šalių sutarta ar kitaip nustatyta kaina, laikoma, kad gyventojas gauna ne individualios veiklos turto pardavimo pajamų. Šios pajamos yra apmokestinamos 15% dydžio tarifu. Kaip jau buvo minėta anksčiau, investavimo sutarties pagrindinis skirtumas nuo vartojimo sutarčių yra tai, kad investuodami asmenys siekia papildomų pajamų, o vartotojai — tenkinti savo asmeninius poreikius. Įstatymų leidėjas pasirinko apmokestinti pajamas gautas iš investavimo gyventojų pajamų mokesčiu, jeigu viršijama įstatyme numatyta neapmokestinama suma. Tokiu atveju, galima manyti, kad visi asmenys, kuriems nėra skaičiuojamas mokestis už gautas pajamas iš investavimo, yra veikiantys ne verslo tikslais, o savo asmeniniais interesais protingai panaudoti pinigus. Tuomet vartotojais finansinių paslaugų atžvilgiu gali būti laikomi fiziniai asmenys, investuodami savo asmeniniais tikslais ir kurių pajamų grąža neviršija įstatymų leidėjo nustatytos ribos. Investavimo sutartys galėtų būti laikomos tikslo požiūriu vartojimo sutartimis, kai asmens pagrindinis tikslas ne didelis pelno siekimas, bet finansinis saugumas, papildomos pajamos namų ūkiui, kurio pasirinko neapmokestinti įstatymų leidėjas.

5.4 Nuosavybės vertybiniai popieriai

Nuosavybės vertybiniai popieriai yra kapitalo rinkos dalis ir taip vadinami todėl, nes suteikia nuosavybės dalį. Vertybinių popierių įstatyme nuosavybės vertybiniai popieriai apibrėžiami kaip: akcinių bendrovių akcijos, kiti perleidžiami vertybiniai popieriai, lygiaverčiai akcinių bendrovių akcijoms.¹⁰⁴ Akcija tai nuosavybės vertybinis popierius, atspindintis nuosavybės dalį bendrovėje. Įmonės išleidžia akcijas, norėdamos pritraukti lėšų ir už tai duodamos tam tikrą įmonės nuosavybės dalį. Akcijos yra vienos populiariausių tarp investuotojų, bet kartu ir pakankamai rizikingi investiciniai

¹⁰³ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002-07-19, Nr. 73-3085.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Vertybinių popierių įstatymas 2 straipsnio 30 p. *Valstybės žinios* 2007-01-18, Nr. 17-626 Nauja redakcija TAR 2015-12-04 Nr. XII-2074

instrumentai. Nėra jokių garantijų, kad investicija į akcijas bus sėkminga, tačiau grąža iš akcijų yra ženkliai didesnė, nei iš obligacijų ar indėlių. Akcijų investuotojams pajamų šaltinis gali būti ir dividendų pavidalu. Akcijų vertė priklauso nuo pasiūlos ir paklausos rinkoje, dėl to svyravimai būna didesni, nei skolinant lėšas. Akcijomis galima laisvai disponuoti antrinėje rinkoje. Investuotojui nusprendus įsigyti akcijų, jam galios MiFID apsauga. Nors akcijos yra susijusios su didesne rizika, nei investicijos į obligacijas ar indėlius, rizikos faktorius negali būti kriterijus, lemiantis ar investuotojas galėtų būti laikomas vartotoju investicinių paslaugų atžvilgiu.

Prekiaujant akcijomis dažnai galima pasiekti didelius pelnus, todėl jomis galimos aktyvios spekuliacijos. Kaip buvo aptarta anksčiau, spekuliacija yra nuolatinė, periodinė veikla, kurios pagrindinis tikslas pelno siekis. Nesvarbu, ar neprofesionalus investuotojas būtų fizinis asmuo, tokio jo tikslo negalima laikyti vartojimo tikslais, nes visų pirma tokiais veiksmais siekiama generuoti pelną, o ne tenkinti namų ūkio ar asmeninius poreikius. Asmens tikslai įsigyjant akcijas gali būti skirtingi ir vienas jų, laisvas pajamas investuoti ateities gerovei, nesvarbu į kokio rizikos laipsnio finansines priemones yra investuojama. Todėl investicijas į akcijas galima laikyti ne verslo tikslu (ne pelno siekimas) kai tokios investicijos grąža nesiekia įstatyme nustatytos normos. Priešingu atveju, gautas pelnas per mokestinį laikotarpį yra apmokestinamas 15% tarifu ir laikomas gyventojų pajamomis, lygiai taip pat kaip pajamos iš profesinės veiklos. Kaip ir dvigubo naudojimo tikslu sudarytoms sutartims, verslo tikslas neturi būti dominuojantis, norint sutartis kvalifikuoti kaip vartojimo, taip ir investuojant, asmens siekis gauti pajamų, turi būti ne toks žymus ir neviršyti mokestinės ribos. Tuomet asmenį būtų galima priskirti vartotojui, nes asmuo siekia protingai panaudoti savo pajamas asmeniniams tikslams.

IŠVADOS

1. Finansinių priemonių rinkų direktyvoje sąvoką vartotojas pakeičia kita sąvoka neprofesionalaus investuotojas. Ši sąvoka yra kur kas platesnė savo taikymo apimtimi ir apimanti papildomus asmens požymius, todėl laikoma, kad sąvokos vartotojas ir neprofesionalus investuotojas nėra tapačios ir aiškinamos savarankiškai.

2. Nors šios sąvokos ir yra netapačios, tam tikrais atvejais gali sutapti, kai neprofesionalus investuotojas, bus fizinis asmuo ar atitiks vartojimo tikslams keliamus kriterijus tenkinti savo asmeninius, šeimos ar namų ūkio poreikius. Todėl neprofesionalus investuotojas gali būti laikomas vartotoju.

3. Investicinės paslaugos pagal savo prigimtį skiriasi nuo vartojimo paslaugų savo tikslu t.y. gauti pajamų. Dėl šios priežasties kyla problema, ar investuotojai pagal šių paslaugų tikslą gali būti laikomi vartotojais, nes investavimu bendriausia prasme asmenys siekia gauti lėšų, atsisakydami vartojimo dabartyje, o vartotojas tenkina savo poreikius, neatidėdamas jų ateičiai.

4. Vartotojais investavimo sutartyse gali būti pripažinti asmenys, kurių pradinis tikslas nėra pelno siekimas, o lėšų taupymas, kaupimas senatvei vėliau panaudojant asmeninio vartojimo tikslais. Kriterijus, kokiems tikslams lėšos bus skirtos ateityje, yra vertinamas dvejopai. Teismų praktikoje buvo konstatuota, kad gautų pajamų tikslas, jas vėliau panaudoti asmeniniams poreikiams tenkinti, negali būti laikomas kaip kriterijumi asmenį pripažinti vartotoju, o Lietuvos Bankas tuo pačiu klausimu laikosi priešingos pozicijos. Vis dėlto pajamų gavimas neeliminuoja asmens pripažinimo vartotoju, kol jo iš investicijų gautos pajamos nėra apmokestinamos gyventojų pajamų mokesčiu. Įstatymų leidėjui nustatčius mokestinius ir neapmokestinamus dydžius ir tarifus už gautas investicines pajamas, turėtų būti laikoma, kad vartotojais laikomi asmenys, kurių gautos pajamos iš investavimo nėra apmokestinamos gyventojų pajamų mokesčiu.

5. Fiziniai asmenys, kurie nuolatos sudaro finansinių priemonių pirkimo pardavimo sutartis, spekuliuojantys rinka, negali būti laikomi kaip vartotojai finansinių paslaugų atžvilgiu, nes jų veiklai būdingas periodiškumas ir pelno siekimas, o tai atitinka verslo veiklos sampratą.

6. Tiek vartotojai, tiek neprofesionalūs investuotojai yra laikomi silpnesne sandorio šalimi, dėl to jiems ES sukūrė apsauginių nuostatų, leidžiančių atstatyti jėgų pusiausvyrą. Fiziniams asmenims, investavus, galios direktyvos apsauginės nuostatos ir sutartiniams

santykiams taikomos MiFID reguliavimas, tačiau papildomai tokiems asmenims galios tam tikros vartotojų teisės apsaugos nuostatos, kaip teisė į neteisminę ginčo nagrinėjimo tvarką, jiems taip pat taikomos direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais nuostatos.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2007-001-18, Nr. 17-627; 2011-11-17, Nr. 145-6818;
2. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002-10-10, Nr. 91-3891;
3. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994-11-10, Nr. 12-488, 2007, Nr. 12-488;
4. Lietuvos Respublikos informuotiesiems investuotojams skirtų kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas *Valstybės žinios*, 2013-06-18, Nr. 68-3410;
5. Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994-12-01, Nr. I-678. 2001, Nr. 28-890;
6. Lietuvos Respublikos Vertybinių popierių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2007-01-18 Nr. 17-626;
7. Lietuvos respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002-07-19, Nr. 73-3085;
8. Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas. *Valstybės Žinios*, 2003-07-04, Nr. 75-3472, nauja įstatymo redakcija nuo 2012-11-13, *Valstybės Žinios*, Nr.136-6964;
9. Lietuvos Respublikos Ūkio ministro įsakymas dėl prekių ženklavimo ir kainų nurodymo taisyklių patvirtinimo. 2002-09-15 Nr.170, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 50-1927;
10. Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999-06-01, Nr. 52-1673, pakeitimai *Valstybės žinios*, 2001 m. Nr. 64-2324;
11. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262;

Europos Sąjungos teisės aktai:

1. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. OJ C 326, 26.10.2012, p. 47–390;
2. 2012 m. gruodžio 12 d. Europos parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr.1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo. OJ L 351, 20.12.2012;
3. 1985 m. gruodžio 20 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvos 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose, OJ L 299, 31.12.1972;
4. 1998 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 1998/6/EB dėl vartotojų apsaugos, žymint vartotojams siūlomų prekių kainas, OJ L 80, 18.3.1998;
5. 1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse, OJ L 95, 21.4.1993;
6. 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis ir iš dalies pakeičiančios Tarybos direktyvą 90/619/EEB ir direktyvas 97/7/EB ir 98/27/EB 2 straipsnis OJ L 271, 9.10.2002;
7. 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/65/ES dėl finansinių priemonių rinkų, kuria iš dalies keičiamos direktyva 2002/92/EB ir direktyva 2011/61/ES, OJ L 173, 12.6.2014;
8. 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje. OJ L 376, 27.12.2006;
9. 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/39/EB dėl finansinių priemonių rinkų, iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 85/611/EEB, 93/6/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/12/EB bei panaikinanti Tarybos direktyvą 93/22/EEB, OJ L 145, 30.4.2004;

Tarptautinės teisės aktai:

10. 1965 m. Konvencija dėl valstybių ir kitų valstybių piliečių ginčų investicijų srityje sprendimo. Valstybės žinios, 2002-12-04, nr. 115- 5137;
11. 1968 rugėjo 27 d. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo. OJ L 299, 31.12.1972;
12. 1980 m. birželio 19 d. Romos konvencija dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės. OJ C 27, 26.1.1998;

Specialioji literatūra:

13. BEINORAVIČIUS, D., et al. *Teisės teorijos įvadas: vadovėlis*. Vilnius: MES, 2010;
14. BITINAS, A. Profesiniai pensijų fondai: teisinis reguliavimas ir problemos, *Teisė* 2015 ;
15. BLAIR, M. *Financial services law*, Second edition. Oxford university press;
16. BUBLIENĖ, D. *Silpnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas*. Jurisprudencija 9(99), 2007;
17. BUBLIENĖ, D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2009 ;
18. DIDŽIULIS, L; NAVICKAITĖ- SAKALAUSKIENĖ, L. *Vartojimo sutarčių kvalifikavimo problemos*: Justitia 2010 m. Nr. 2;
19. DIDŽIULIS, L. *Finansų tarpininkų profesinė civilinė atsakomybė, kaip investuotojų apsaugos priemonė*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014;
20. DIDŽIULIS, L. Investavimo rekomendacijų ir portfelio valdymo civilinis teisinis kvalifikavimas. *Teisė*, 2016 m. (101);
21. DIDŽIULIS, L. Investicijų pavedimų priėmimo, perdavimo ir vykdymo civilinis teisinis kvalifikavimas. *Teisė*, 2016 m. (100);

22. Finansų rinkų įžvalgos I dalis: moklso studija. *Mykolo Romerio universitetas* Vilnius 2013;
23. JAKAITĖ A. *Investicinių paslaugų teikėjo pareiga informuoti klientą versus neprofesionalaus investuotojo rūpestingumo pareiga*. Pinigų studijos, Lietuvos bankas 2015;
24. GERAINT, G. HOWELLS, I. RAMSAY T. *Handbook of Research on International Consumer Law (Research Handbooks in International Law Series)*. Edward Elgar Publishing, 2010;
25. MACNEIL, I. *An introduction to the law on financial investment*. Oxford and Portland, Oregon 2005;
26. MIKELĖNIENĖ, D.; ir MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia;
27. MOLONEY, M. *Oxford Handbook of Financial Regulation*. Oxford university press, 2015;
28. MOLONEY, N. *How to protect investors: lessons from the EC and the UK*. Cambridge university press 2010;
29. MOLONEY, N. *The investor model underlying the EU's investor protection regime: consumers or investors*. European bussiness organization law review, 2012;
30. NOVIKOVIENĖ, L. *Kai kurie vartotojo sampratos aspektai: Vartotojų teisių apsaugos teisiniai aspektai Europos Sąjungoje* Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2011;
31. SUREDA, A. R. *Investment Treaty Arbitration judging under uncertainty*. Cambridge university press, 2012;
32. VALANČIUS, L. K. *Investicijų teisė*. Vilnius: Eurigmas, 2005;
33. VALENTINAVIČIUS, S. *Investicijų valdymas teoriniai ir praktiniai aspektai: monografija*, Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius 2010;
34. VANHARA, D. *Viešoji prekyba akcijomis teisinio reglamentavimo ypatumai ir problemos: monografija*, MES leidykla, Vilnius 2011;
35. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija 1985;

Teismų praktika:

36. 2001 m. liepos 23 d. ICSID byla nutartis dėl jurisdikcijos *Salini Costruttori, S.p.A. ir Italstrade prieš Maroko Karalystę*, Nr. ARB/00/4;

37. Europos Teisingumo Teismas. 2001 m. lapkričio 22 d. sprendimas sujungtose bylose *Cape Snc ir Idealservice MN RE Sas C-541/99, C-542/99*, EU:C:2001:625;

38. Europos Teisingumo Teismas. 1997 m. liepos 3 d. sprendimas *Francesco Benincasa v Dentalkit Srl. C-269/95*, EU:C:1997:337;

39. Europos Teisingumo Teismas 2005 m. sausio 20 d. sprendimas *Johann Gruber v Bay Wa AG C-464/01*, EU:C:2005:32;

40. Europos Teisingumo Teismas. 2015 m. rugsėjo 3 d. sprendimas *Horățiu Ovidiu Costea v SC Volksbank România SA C-110/14*, EU:C:2015:538;

41. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje 257-oji DSNB v. *Specialios paskirties UAB „Vilniaus vandenys“*, Nr. 3K-3579/2003;

42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vilniaus energija“ v. Vilniaus miesto savivaldybė*, Nr. 3K-3-280;

43. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 spalio m. 18 d. nutartis civilinėje byloje *I. A. v. AB „SEB lizingas“* 3K-3-397/2011;

44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje *N. V. v. BAB bankas „Snoras“*, Nr. 3K-3-381/2013;

45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje *E. V. ir J. V. v. AB „Swedbank“*, Nr. 3K-3-226/2014;

46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gegužės 15 d. nutartis Civilinėje byloje *L. S. v. AB DNB* Nr. 3K-7-168-687/2015;

47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje AB „Vilniaus šilumos tinklai“ v. B. G., Nr. 3K-3-1137/2002;
48. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. rugpjūčio 19 d. nutartis civilinėje byloje E. V. (E. V.) J. V. v. „Swedbank“, Nr. 2A-693/2013;
49. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 4 d. sprendimas civilinėje byloje A. B. v. AB DNB, Nr. 2A-903/2013;
50. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje G. P. v. AB DNB bankas, Nr. 2A-816/2013;
51. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje P. M. v. AB DNB bankas, Nr. 2A-1186/2014;

Internetiniai dokumentai:

52. MANKO, R. *The notion of consumer in EU law*: Library of the European Parliament, 2013. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 10 d.] Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130477/LDM_BRI\(2013\)130477_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130477/LDM_BRI(2013)130477_REV1_EN.pdf)>;
53. SCHULTE-NOLKE, H. *EC Consumer Law Compendium; comparative analysis*. Bielefeld, Hull and Barcelona, 2008; [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.183.3328&rep=rep1&type=pdf>>;
54. European Commission consultation document Capital Markets Union: action on a potential EU personal pension framework [interaktyvus; žiūrėta 2017 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/finance/consultations/2016/personal-pension-framework/docs/consultation-document_en.pdf>;
55. [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lb.lt/lt/duk/vartotoju-ir-finansu-rinkos-dalyviu-gincai/kas-turi-teise-kreiptis-i-lietuvos-banka-del-ginco-tarp-vartotojo-ir-finansu-rinkos-dalyvio-nagrinejimo>>;

Travaux préparatoires:

56. 2010 m. birželio 28 d. Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga II (vartojimo pirkimo–pardavimo, vartojimo rangos, civilinės atsakomybės vartojimo teisiniuose santykiuose taikymo klausimai) (Teismų praktika 33);

57. 2007 m. balandžio 30 d. Komisijos Žalioji knyga dėl Mažmeninės finansinės paslaugos bendrojoje rinkoje. Briuselis, KOM(2007) 226;

58. 2015 m. vasario 18 d. Europos Komisija. Žalioji knyga kapitalo rinkų sąjungos kūrimas, Briuselis COM(2015) final;

59. 2017 March 23 d. European Commission - Fact Sheet. Consumer financial services action plan: better products, more choice, greater opportunities;

60. 15 April 2014 Markets in Financial Instrument Directive (MiFid II): Frequently Asked Questions, European Commission MEMO, Brussels;

61. Europos Komisija Pasiūlymo Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl investicinių produktų pagrindinės informacijos dokumentų; Briuselis 2012 liepos 3 d. SWD(2012) 187 final;

62. An Overview By the Products Research Group of the Pensions and Long Term Care Working Party : *How pensions can help meet consumer needs under the new Social Care regime*. Institute and Faculty of Actuaries;

63. The Regulation of European Securities Markets, The Committee of Wise Men, Chairman: A. Lamfalussy, Final Report, February 2001;

64. Lietuvos banko Priežiūros tarnybos direktoriaus 2014 m. balandžio 1 d. sprendimu Nr. 241-42 Lietuvos banko priežiūros tarnybos pozicija dėl Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkos įstatymo taikymo indėlių atžvilgiu apimties.

SANTRAUKA

Baigiamojo darbo tema – Vartotojo sąvokos problematika finansinių paslaugų aspektu. Finansinių paslaugų yra teikiama labai daug, tačiau šiam darbui aktualiausios finansų rinkos paslaugos. ES lygmeniu finansinių priemonių rinkas reglamentuoja Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl finansinių priemonių rinkų 2004/39/EB. Joje atsirado sąvokos neprofesionalus investuotojas ir profesionalus investuotojas, kaip investicinių paslaugų pirkėjai. Norint atsakyti į šio darbo tikslą – vartotojo sąvokos problematika finansinių paslaugų atžvilgiu, reikia išnagrinėti vartotojo ir neprofesionalaus investuotojo sąvokų tarpusavio ryšį. Praktikoje gali būti, kad tam tikrais atvejais neprofesionalaus investuotojo samprata apims ir vartotojo sąvoka. Fiziniai asmenys būdami neprofesionaliais investuotojais gali atitikti vartotojo kriterijus ir būti laikomi vartotojais, investicinių paslaugų atžvilgiu.

Vartotojo sąvokos problematika kyla vartotojams savo laisvais pinigines lėšas nusprendus investuoti į finansų rinkų priemones. Taip yra dėl to, kad investuotojo tikslas yra priešingas nei vartotojo tikslas, todėl kyla klausimus ar gali asmenys būti laikomi vartotojais. Investicijomis, bendriausia prasme, siekiama papildomų pajamų gavimo, o vartotojo tikslai yra nesusiję su asmenine ar profesine veikla. Vartotojo tikslas - tenkinti savo asmeninius, namų ūkio ar šeimos poreikius. Darbe ir bus siekiama nustatyti, ar visais atvejais investavimo pagrindinis tikslas yra pajamos.

Vartotojus finansinių paslaugų atžvilgiu galima laikyti fizinius asmenis, kurių siekis - taupyti ir kaupti pajamas, kartu gaunant tam tikrą grąžą. Kitaip tariant - protingai panaudoti turimas pinigines lėšas. Labai svarbu nustatyti ribą, tarp investuotojų, siekiančių pasipelninti ir vartotojų, kuriems investavimas nėra jų verslas. Investicijos tikslo vertinimas svarbiausias veiksnys, lemiantis ar asmuo gali būti laikomas vartotojo sąvokos aspektu, ar ne. Visos investicinės paslaugos, pagal konkretų asmens tikslą gali būti laikomos vartojimo (nes rizika nelaikoma faktoriumi) kuris eliminuotų vartotoją iš tam tikrų investicinių paslaugų. Tikslo kriterijus yra vertinamas kiekvienu konkrečiu atveju, todėl net ir tas pačias asmenines savybes turintys asmenys, įsigydami identišką finansines priemones, tikslo požiūriu gali būti vertinami skirtingai.

SUMMARY

The master's thesis concentrates on aspects of consumer definition problem in terms of financial services. It is all about a definition of consumer that might contradict itself. There are a lot financial services but we will further investigate financial sector. There is a directive 2004/39/EC of the European Parliament and of the Council on markets in financial instruments that regulates and defines investments market. There are two types of investors. It is retail investor and a professional investor. Both of those are financial sector clients.

It is important to understand the connection between consumer and retail investor in order to answer the question of the research. In some cases, non-professional investor will fit the definition of consumer. Natural persons can be non-professional investors and be within the definition of a consumer in terms of financial investing services.

Basic purpose of investing is to get revenue and the client's purpose is not related to a personal or professional activity. Consumer purpose is to satisfy its personal and its household needs. The definition of the consumer becomes unclear once they choose to invest their disposable income into financial instruments. The problem is that main purpose of an investor is completely opposite to consumer purpose. It naturally raises question whether investors could be called as consumer. The thesis analysis focuses on determining if the main purpose of investing is profit only.

The financial service consumer can be called a natural person, whose main purpose is to save and accumulate its income with a relative profit margin, meaning the household intends to use its wealth reasonably. It is vital to set a clear line between the investors looking for profit and regular household that don't consider investment as their business activity. The evaluation of the main purpose of investing is the most important aspect determining if one can be called a consumer or not.

The research concludes that all financial investing services can be called a financial sector for consumer depending on the main purpose of the activity. Purpose is re-evaluated every single time so even people with same financial instruments and same personal features – can be treated differently.